

„მოგზაური“ წელიწადში ღირს 5 მან. ნახევარ წლით 3 მ. ცალკე ნომერი 10 კ. ადრესი: თფილისი, ნიკოლოზ. ქ. № 44.

მთბზსური

რედაქცია ღიას ყოველ დღე: ღილის 10 საათ. შუადღის 1 საათამდე, და საღამოს: 6 სათ. 7 საათამდე.

ყოველკვირეული ჟურნალი

№ 15.

კვირა, 24 აპრილი 1905 წლისა.

№ 15.

შინაარსი: ეროვნული ავტონომია და მისი მოტრფიალენი, ს—დ—სა.—სხვა-და-სხვა ამბები.—კორესპონდენციები.—რუსეთის ქრონიკა.—ძველი მოსაუბრენი ახალ საგანზე.—ჟურნალ გაზეთებიდან.—სიტყვა და საქმე, მაყურებელისა.—გურიის ამბები, ლ—ისა.—ქუთათურის შენიშვნები, ისლსი.—სასტუმროებისა, რესტორანებისა და კერძო სასაღებში მოსამსახურეთა კრება.—საფრანგეთის ისტორიიდან,—ანისა.

ეროვნული ავტონომია და მისი მოტრფიალენი.

დადგა დრო საერთო აღორძინების, საერთო გამოღვიძების, დრო, როცა სულთ მობრძავი ბიუროკრატიული რეჟიმი არსებობას ღვეს, და საზოგადოების ყველა კლასები ერთი მეორის გაჯიბრებით ცდილობენ მისი მემკვიდრეობის მისაკუთრებას. საზოგადოების თვითყული ჯგუფი, კლასი, პარტია სცდილობს თავის სასარგებლოთ გამოიყენოს ბიუროკრატის დამხობა და მის ადგილზე აგებულ ახალ, თავისუფალ სახელმწიფოში თავის ბატონობა დაამკვიდროს, თავისი ინტერესები განახორციელოს. ამ ნიადაგზე წარმოსდგა სხვა და სხვა პარტიათა შორის შეხლა შეჯახება. აი ასეთი ბრძოლაა დღეს მთელ რუსეთში, ასეთი ბრძოლაა აქაც კავკასიაში. აქაც საზოგადოების სხვა და სხვა კლასების წარმომადგენელთაც აღამაღლეს ხმა თავის ინტერესების დასაცველათ, მომავალ სახელმწიფოში თავის ინტერესების გასამტკიცებლათ. გაჩნდნენ სხვა და სხვა პარტიები, რომელნიც თანამედროვე კლასთა ინტერესების მიხედვით იყოფებიან. დღევანდელ საზოგადოებაში უმთავრესათ ორი ერთიმეორის მოწინააღმდეგე კლასი იბრძვის, ბურჟუაზია და პროლეტარიატი, მუშათა კლასი. ბურჟუაზიის გარშემო იყრის თავს ყველა ბურჟუაზიული ფრაქციები: ისინი ერთდებიან და საერთო იერიში მიაქვთ მუშათა კლასზე, მუშათა კლასი სდგას მარტო, როგორც ერთადერთი დამცველი ყოველგვარ დამხვერისაგან, დამონებისაგან. ამიტომ ის ბრძვის არა მარტო ბიუროკრატის, რომელიც საყოველთაო სულთამხუთავათ გამხდარა, არამედ მთელ ბურჟუაზიულ წყობილებას, იმ წყობილებას, რომელიც დაქირავებულითა გაყვლეფით ცხოვრობს და სუქდება, იმ წყობილებას რომელიც საფუძვლათ ედება ყოველგვარ ჩაფვრას და შევიწროებას, კლასობრივს, ეროვნულს, სქესობრივს და სხვ. ეს ორი უმთავრესი ძალა უპირდაპირდება ერთი მეორეს და სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლას უცხადებს, რომელიც მინამდის არ შეწყდება, სანამ ყოველ გვარ გაყვლეფს ბოლო არ მოეღება სოციალიზმის სამეფოს განხორციელებით. პირველს გამოაქვს დროშა ეროვნული, მეორეს დროშა საერთაშორისო სოლიდარობის, ყველა მუშათა შემაერთებელი, შემაკავშირებელი, დროშა პროლეტარიატის და მასთან ერთად მთელი კაცობრიობის გამათავისუფლებელი. აი ეს ორი დროშა, ორი მისწრაფება ეჯახება ერთი მეორეს. რას ამბობს პირველი, რას ამბობს მეორე?

ღღეს ჩვენში ყველასათვის ცხადია, რომ დროშა ეროვნული არ არის განსაკუთრებული თვისება მხოლოდ დაჩაგრულ ერთა. მას აყენებს და გამოაქვს ცხოვრებაში ყველა ერთ, ანუ უკეთ რომ ეთქვათ ყველა ერის ბურჟუაზია. ესევე გამოაქვს თავის ბაირალზე წარწერილი ჩვენ, ქართველ ბურჟუაზიას და მის იდეოლოგებს. ძლიერი ბურჟუაზია აშკარათ აღიარებს თავის მისწრაფებებს. ჩვენი ბურჟუაზია კი, როგორც სუსტი და განუფითარებელი ვერ ბედავს აშკარათ და თამამათ თავის სახის გამოჩენას, აშკარათ დაუფარავათ მშრომელი ხალხისთვის ბრძოლის გამოცხადებას. მას არ შესწევს ძალა თავის ინტერესების თავისით დაცვის, მას ესაჭიროება დახმარება ხალხის, და ამიტომ თავის დროშაზე აწერს მაღალ ფრაზებს: „ეროვნული ავტონომია“; და ეს ავტონომია უნდა ხალხის სახელით გაასაღოს, დაჩაგრული ერის ვითომდა მფარველობა გამოიჩინოს.

ხალხს მთავრობა ამით ახლო ეყოლება, საკუთარი პარლამენტი ექნება, საკუთარი კანონების გამომცემელი ქართველი ხალხისათვის და თუმცა ის ბურჟუაზიული იქნება, მარა ხალხის ინტერესებს მაინც უკეთ დაიცავს, ვინემ სადაც შორს პეტერბურგში გადაკარგული პარლამენტი, სადაც ქართველებს 15-ოდე დეპუტატი თუ გვეყოლება. ეს არის დედა ძარღვი ეროვნულ ავტონომიის, ამან უნდა გვიხსნას სხვა და სხვა შევიწროებისაგან, დაამყაროს ერთაშორის სოლიდარული მოქმედება და სხვ. ასე ღიღინობენ ტყბილ ხმაზე ჩვენი ღიღინებლები, ნაციონალ დემოკრატები ფედერალისტ-სოციალისტები და ძმანი მათნი.

მართლაც ბედნიერების წყაროა, ხალხის და ეროვნულ კითხვის მალამოა ეროვნული ავტონომია? ვის ინტერესებს ემსახურება ის?

არავისთვის დაფარული არაა, რომ დღევანდელი საზოგადოება კლასებათა დაყოფილი, რომ დამხავრელთა და დაჩაგრულთა შორის, მღიღარ მუქათამყოფთა და ოფლში გაწურული შრომის შევით შორის ღრმა გადაუვალი უფსკრულია გათხრილი და რაც ერთ მათგანს მოუხდება ის მეორეს აწყენს, რაც 1-ს გაახარებს და გაამღიღრებს ის 2-ს გაყვლეფს და გააღატაკებს. ამ ნაირათ ერი ერთ მთელს, გაუყოფელს არ წარმოადგენს. ის სხვა და სხვა ერთი მეორეს მოწინააღმდეგე, შეურიგებელ ელემენტებისაგან შესდგება: მაშ ვნახოთ, რომელ მათგანს ემსახურება და სდებს მალამოს ეროვნული ავტონომია? ეროვნული ავტონომია ნიშნავს უწინარეს ყოვლისა ერთი ერის მეორისაგან ჩამოშორებას, და ამით მათი ერთი მეორისკენ დაპირდაპირებას. ვისთვის არის ხელსაყრელი ასეთი დაპირდაპირება? მუშა ხალხისათვის? არა და ათასჯერ არა. მუშა ხალხი, რომელი ეროვნებისაც უნდა იყოს იგი, ერთსა და იმავე ტუფაში იწვის, ერთსა და იმავე კაპიტალის ბატონობას ებრძვის. მასში კაპიტალი ხედავს არა ეროვნების წარმომადგენელს, არამედ მხოლოდ სამუშაო ძა-

ლის მატარებელს, და რადგან ამ მხრივ ყველა ერის შვილი თანასწორია, ისეც თანასწორათ ყვლეფს და სარგებლობს ყველას ძალღონით, განურჩევლათ მათ ეროვნებისა. მაშ რა აქვთ სხვა და სხვა ერთა მუშა ხალხს ერთმანეთში გასაყოფი, გარდა გასაჭირისა? რა აქვთ მათ ისეთი, რომლის გამო საჭირო ხდებოდეს მათი ერთმანეთის ჩამოშორება და განცალკევება? არაფერი. პირიქით მათი ინტერესი თხოულობს, ეროვნების მიუხედავათ ყველას შეერთებას, შეკავშირებას და კაპიტალიზმის წინააღმდეგ საერთო ძალით გალაშქრებას. მათ, ქარხნის ერთ ჯერ ქვეშ მომუშავეთ, ერთათ მებრძოლთ, კარგათ ესმისთ, რომ განხეთქილება, განკერძოება ასუსტებს მათ ძალას და ამით აძლიერებს კაპიტალის ბატონობას მათ შრომაზე. მათ სურთ მთელ-ქვეყნის პროლეტარიას შეერთება და ცხადია მათ არავითარი ეროვნული ავტონომია არ ეხსნის, არც ეინტერესება: პირიქით ეროვნული ავტონომია მათ განგებ, ხელოვნურათ აშორებს ერთი მეორესაგან, ხელოვნურათ აცალკევებს, და ამით მათ კლასობრივ შეგნებას აზნელებს, ასუსტებს და ბრძოლას უძნელებს. ცხადია ეს წინააღმდეგია ხალხის ინტერესების და, როგორც ასეთი, უნდა უარყოფილ იქნეს.

ავიღოთ ახლა სხვა კლასები. ბურჟუაზია — აი ვის უხდება და იფარავს ავტონომია. ჩვენი ბურჟუაზია სუსტია და რუსეთის კაპიტალიზმის საერთო ფერხულში გასრესას ვერ ასცდება, მის ფეხზე წამოსაყენებლათ და წელში გასამაგრებლათ საჭიროა განსაკუთრებული პრივილეგიები, განსაკუთრებული პირობები, რომელიც დაიფარავნ მას სხვა ერების ბურჟუაზიისაგან. საერთაშორისო ბრძოლა კაპიტალის, გამწვავებული კონკურენცია, რომელიც უღმობლათ სპობს და ანადგურებს სუსტ ბურჟუაზიას, ძილს უფრთხობს ქართველ მრეწველებსაც, საფლავის კარს უჩვენებს და ვინ იცის როგორ ჰანგზე არ ათამაშებს.

ერის სახელით ივინი თხოულობენ სამშობლო მრეწველობის ხიფათისაგან გადარჩენას, მის აყვავების ხელის შეწყობას, რასაც მათი აზრით, უნდა მოყვეს მთელი ერის აყვავება და გაბედნიერება, უფრო კი, საკუთარი ბურჟუაზიის გასუქება და გამდიდრება. მართლაც თუ მომავალი თავისუფალი წყობილება ბურჟუაზიული იქნება, თუ პარლამენტში მათი წარმომადგენლები იქნება გაბატონებული — და ეს კი არავისთვის საეჭვო არაა, ცხადია — მისი გამოცემული კანონებიც ბურჟუაზიის ინტერესების გამომატველი და დამცველი იქნება. ის შემოფარგლავს თავის „სამფლობელოს“ მაღალ სადამოყრო კედლებით და ამით შეუკრავს სხვა ერთა ბურჟუაზიას თავის სამფლებლოში მიმოსვლის გზას და შიგ თვითონ ითარეშებს, თავის ხალხზე თავის უვარგის საქონელს კარგ ფასებში გაასაღებს, თავის განუვითარებლობას ხალხის ზედ მეტ ექსპლუატაციით შეავსებს. ამ ნაირათ ბურჟუაზიისთვის ეროვნული ავტონომია არის ნიღაბ ჩამოფარებული ბურჟუაზიული ავტონომია, ავტონომია თავის ერში ბატონობის, ავტონომია თავის ხალხის უკონკურენტოთ, საკუთრათ ყვლევის და რა გასაკვირველია, რომ ის ამას ორივე ხელით ებლაუჯება ამით ის ერთს და იმავე დროს ორ კურდღელს კლავს. გარეშე მეტოქეს თავიდან იცილებს და შინაურ ბაზარზე მონოპოლისტი ხდება.

მარა ასეთ ავტონომიას მართო ბურჟუაზია არ ნატრობს, მასთან ერთათ ამას შეტრფიან აგრეთვე ყველა მისი მსახურა კლასები, ჩინოვნიკები და ბურჟუა ინტელიგენტები. საერთო რუსეთის პარლამენტში რუსეთის ბურჟუაზია გაბატონდება, ჩვენ კურთხეულ საქართველოშიც მისი კლანჭები ძლიერი იქნება. ისინი დააყენებენ თავის ჩინოვნიკებს, მშვედობიანობის დაცვას ჩაბარებენ თავის პოლიციელებს, დაიხმარებენ, სადაც

დაქირდებათ, თავის ინტელიგენტებს; მათ თან მოყვება თავის სამღვდელოება და ამნაირათ ბადალი ნაწილები ქართველი ერის დაიჩაგრება, უადგილოთ დარჩება. და აი ამათთვისაც საჭიროა ავტონომიურათ მოწყობა ეროვნულ საქმეების, რომ ქართველმა ბურჟუაზიამ ეს ადვილები მათ უწყალობოს. ხალხს საკუთარი, მათ ენაზე, ტუბილათ მოლაპარაკე ჩინოვნიკები, მღვდლები და პოლიციელები ეყოლება. განა ეს ბედნიერება არ არის? ქართული ავტონომიური ეკლესია, დამოუკიდებელი სამღვდელოება... ამასაც ხალხის ინტერესები თხოულობენ. სამღვდელოებას, რომელიც ხალხის დაბრმავებას და თვალების ახვევას ემსახურება, ხალხმა უნდა საკუთარი კათოლიკოსობა დაუწესოს ჩვენი ერის საღვთისმშობლოთ, რომ მან ქართულ ენაზე მიაწოდოს საზრდო სიბნელისა და უკიცობისა. ამნაირათ ეროვნული ავტონომია არის ავტონომია ბურჟუაზიის, ჩინოვნიკების, ბურჟუა-ინტელიგენტების და სამღვდელოების. აი მისა მთელი შინაარსი — აი ვინ ატარებს მის დროშას და ვინ ემსახურება მას.

ს — დ

სხვა და სხვა ამბებში.

თფილისს ფოსტა-ტელეგრაფის მოხელეებმა შემდეგი დეპეშით მიპარტეს მთავარ სამართველოს უფროსს: „თფილისის ფოსტა-ტელეგრაფის ოლქში გამეფებულმა უკანონობამ უმწკერვალეს ხარისხამდის მაღწია. არსად, არც ერთ დაწესებულებაში, მოსამსახურეთა პიროვნება არ არის ისე შეღახული, როგორც ჩვენ-სამსახურში. კანონი დავიწყებულია. სასტიკი ზომების მიღება ჩვეულებრივი მოვლენაა. მოხელის დაუკითხავათ ერთა ქალაქიდან მეორეში გადაყვანა, დამკირება, ჯარიმები და სამსახურიდან დათხოვნა ხშირ მოვლენათ გადაიქცა, რაც ჩვენს საერთო უკმაყოფილებას იწვევს. ჩვენ, ამ ოლქში მოსამსახურენა, გთხოვთ სენატორ დურნავოს სახელობაზე გამოვზავნილი სამი თხოვნა ვაზეთებში გამოაქვეყნოთ, დანიშნოთ გამოძიება და ამით ბოლო მოუღოთ ჩვენს ოლქში გამეფებულ თვითნებობას.“

სოფ. ტირქნისიდან ადგილობრივ ვაზეთს ატყობინებენ: ამ დღებში აქ 50 კაზაკი ამოვიდა. აღდგომის პირველ დღეს აქაურ გლეხებს და კაზაკებს შეტაკება მოუვიდათ, კაზაკებმა იარაღი იხმარეს, 7 გლეხი მოკლეს და 10 დასჭრეს. მიზეზი შეტაკებისა შემდეგი იყო: ამ დღეს მამაკაცები ეკლესიაში იყვნენ. კაზაკებმა ამით ისარგებლეს და შინდარჩენილ ქალებს მიუვარდნენ, რამაც საშინელი სისხლის ღვრა გამოაწვია. ამ ამბავმა კერძოთ ტირქნელები და საზოკადოთ მთელი ქართლი ისე ააღელვა და ააშფოთა, რომ ახალი და უფრო უარესი სისხლის ღვრა დღედღეზე მოსალოდნელია.

ვაზ. „კავკასში“ ვკითხულობთ: „14 აპრილს პლასტუნის ყაზახთა რაზმი, პოდესაულის პოპენჩენკოს უფროსობით, ზუგდიდის მაზრაში გარს შემოერტყა სარაკამისადგილს, სადაც გლეხის სახლში იმალებოდნენ აკრატაჟორთა ბრბოს მეთაური, საეკლესიო სკოლის მასწავლებელათ ნამყოფი დიმიტრი გეთია და სამი მისი ახვანავი. რაზმის მოწინავე ყაზახრუსებს სახლში მყოფნი სროლიათ მიეგებენ. შემდეგ ატყდა სროლა, რომლის დროსაც მოკლულ იქმნა თვით გეთია. დანარჩენნი სიბნელის გამო დაიმაღნენ. მოკლულს აღმოაჩნდა ბერდენის თოფი, სახელმწიფო რევოლვერა და მრავალი პატრონა. ბრბოს დანარჩენ წევრთა შესაწყობათ ზოქებია მადებული.“

სამტრედიისა და კულაშის მცხოვრებნი ძლიერ შევი-

წროვდენ, რადგან დაეკისრათ 5,500 მანეთის გადახდა მოკლულ ბოქალის და მამასახლისის ოჯახთა სასარგელოთ, მცხოვრებთ იშვამდგომლეს გენერალ-კუბერნატორის თავ. ორბელიანის წინაშე, მაგრამ უარი მიიღეს. შემდეგ გაიგზავნა დევეშა ნამესტნიკ გრაფ ნორონკოვ-დაშკოვთან. მცხოვრებნი დიდათ შემოფოთებულნი და შეწინებულნი არიან იმ ხმებით, ვითომ იმათვე უნდა გადახდენინონ კიდევ ის ორასი თუმანი, რომელიც ფოსტის გაძარცვის დროს წაიღეს.

16 აპრილს თბილისის რესტორანებისა და სასტუმროების პატრონებმა მზარეულებისა და სხვა მოსამსახურეთა თანა დასწრებით მომხდარ, კრებაზე დაადგინეს:

- 1) რვა საათის სამუშაო დღის შესახებ: რადგანაც სხვა და სხვა რესტორან-სასტუმროებში და ქალაქის განაპირა ბაღებში მუშაობა ერთსა და იმავე დროს არა წარმოებს, ამიტომ თითოეული სასტუმროს პატრონი ვალდებულია თავის მოსამსახურებთან შეთანხმდეს კერძოთ.
- 2) მოისპოს ბე, რომელსაც აღები მოსამსახურეთაგან ადგილზე დადგომის დროს თხოვლობენ.
- 3) ჯამაგირის მინიმუმის დაარსება (15 მან.) კრებამ დაადგინა: იმათ ვინც სასტუმროებში მსახურებენ 10 მან. სხვა მოსამსახურეებს, ვისაც 10 მან. ნაკლები ჯამაგირი აქვთ მიემატათ 20%. რესტორანებსა და ბაღებში მოსამსახურეებს, რომლებშიც ჯამაგირს არ იღებენ დაწესდეს 5 მან ჯამაგირი.

4. წელიწადში სამჯერ ჯამაგირის მომატება. კრებამ უარყო.
 5. დაკარგულ-გაძვინილი ქურჭლების პასუხის მგებელი არ იყოს მოსამსახურე. კრებამ დაადგინა: ფარფორისა და შუშის ქურჭლის ნახევარი ფასი გადახდეს, ხოლო დანარჩენის—კი სრული ღირებულება.

6. ნისიების პასუხის მგებელი არ იყოს მოსამსახურე. კრებამ მიიღო ეს მუხლი, მხოლოდ იმ პირობით კი, რომ თითონ მსახურებმა არ გასცენ ნისია.

7. მიეცეს მსახურს ბინა, ორ კაცს ერთი ოთახი ან, ბინის ფული. აღებმა დაადგინეს მიეცეთ მსახურებს ბინა, მაგრამ არა ორ-ორ კაცზე.

8. სადილ-ვანშაში და ჩაი ხაზეინების ხარჯი

9) სასადილო დროს განსაზღვრა. კრებამ ეს მუხლები მიიღო.

10. მოსამსახურეთა მიღება—დათხოვნა მოსამსახურეთა მიერ ხაზეინებმა უარ უყვეს.

11) წელიწადში ერთი თვის თავისუფლობა ჯამაგირით და ადგილის შენახვით. ეს მუხლი მიღებულ იქნა იმ პირობით, რომ თავისუფლება ითხოვოს იმან, ვისაც ერთი წელიწადი უმსახურია და ამ თავისუფლების დროს სხვა სამსახურში არ შევიდეს.

13) ჯარიმების მოსპობა.

14) ზრდილობიანი მოპყრობა.

15) დიდ დღესასწაულებში თავისუფლება.

16) ფორმის ტანისამოსის მოსპობა.

17) ლაქიები ვალდებულნი არ არიან ქურჭლები წმინდონ.

18) სამსახურში არ მიიღონ 16 წლისაზე ნაკლები. ყველა ეს მუხლები ხაზეინების კრებამ მიიღო.

19) მოისპოს ყულაბი და დაუბრუნდეს რაც დღემდე გადახდილია კრებამ დაადგინა: ყულაბი მოისპოს, მაგრამ ფული არ დაუბრუნდეთ.

20) დღემდის გადახდილი ჯარიმები უკანვე დაბრუნება კრებამ უარყო.

21) ჯამაგირები თვის ბოლოს მიეცეს შეწყნარებული იქნა.

ს. წინანდალი (თელავ. მახრა). ჩვენ გვატყობინებენ: 31 მარტს საუფლისწულო მამულის მუშებმა შემდეგი მოთხოვნები წარუდგინეს სხენებულ მამულის გამგეს:

- 1) რვა საათის სამუშაო დღე.
- 2) სამუშაო ხელფასის მომატება (დღიური მუშა—კაცები ღებულობენ 40 კ., ხოლო დედაკაცები—25 კ. თხოვლობენ დედაკაცებს ეძლიათ 50 კ., კაცებს 1 მან, აგრეთვე თვიურ მუშებს, რომელიც იღებს 11 მან., მიეცეს 20 მან., 20 მან., ამღებს-კი—25 მან.).
- 3) გაუქმდეს ლამ-ლამობით დარაჯობა.
- 4) მუშას ნება ქონდეს წლის განმავლობაში ერთი თვე თავისუფალი იყოს მუშაობისაგან ჯამაგირის გამოღობისათვის:

5) დაარსდეს მათი შვილებისთვის პირველ-დაწყებით სასწავლებელი, რომელშიაც აუცილებლად იყოს სამეურნო განყოფილება.

6) გაუმჯობესდეს მუშების მდგომარეობა ჰიგიენურათ და მოვიწვიონ მათთვის ექიმი, ან ფერშალი.

7) შემოკლდეს პენსიის დამსახურების ვადა.
 გამგემ ამაზე შემდეგი უპასუხა: მე უფლება არა მაქვს დავაკმაყოფილო თქვენი მოთხოვნები; მომეცით ერთი თვის ვადა, მივიწვიო და ვნახოთ რა პასუხს შემაბიფილიანო, მანამდის კი ისევ იმუშავეთო. 2 აპრილს დაიწყო მუშაობა რამდენიმე თვიურმა მუშამ, დანარჩენები-კი ჯერ არ ფიქრობენ მუშაობას.

ქ. თელავიდან გვწერენ: 29 მარტს მოხდა გაფიცვა აბრეშუმის სახევეი ქარხნის მუშებისა (ყველა ქალებმა რომლებმაც ქარხნის პატრონს წარუდგინეს შემდეგი მოთხოვნები:

- 1) ათი საათის სამუშაო დღე. (დღის სხვა სათიდან, საღამოს იქვეს საათამდის); ამ დროდან გამორიცხული უნდა იყოს ორი საათი—სადილისთვის და დასასვენებლათ.
- 2) დღიური ხელფასის მომატება.
- 3) აკრძალვა მუშა ქალების ცემისა და უზღველათ მოპყრობისა.
- 4) ქარხნის პატრონი ვალდებულია უნდაიყოს მუშაობის დროს ავით გამხდარს—შემწეობა აღმოუჩინოს წამლით.
- 5) თუ მუშა ავითმყოფობის გამო ვერ დადის სამუშაოზე ეძლიოს მას დღიური ხელფასის ნახევარი ორმოცა დღის განმავლობაში.
- 6) კვირა—უქმე დღეებში მუშაობის მისპობა.
- 7) ქარხნის პატრონმა დაუყენებლივ უნდა დაითხოვოს ის მუშა, რომელიც მუშების აზრი მათვის არა ზანებელი არის

კ ო რ რ ე ს პ ო ნ დ ე ნ ე ი ა

ართვინის ოლქი. ესლანდეშა მოძრაობამ ართვინის ოლქის მცხოვრებთა შორისაც იჩინა თავი. თუშცა სწავლა-განათლება აქ ნაკლებია და შეიძლება ასეც ითქვას: სულაც არაა, მაგრამ გაჭირვებაში და სიღატაკებში ეგუდას დაანახვს ესლანდელი უსამართლობა. მოძრაობა დაიწყო აჭარადან. თუშცა ჯერ ფესვები კარკათ არ გაუდგამს ხალხში ამ მოძრაობას, მაგრამ სხვეებს არც ისინი ჩამოხრებიან, რადგანაც გაფაციცებით თვალ-უყურს ადევნებენ არეულობებს, უფრო გუჩიის აშბებს. უარი განუცხადეს მამასახლისებს არჩევანზე. აქაური მამასახლისები „მზავიტელსტვენი სტარშინები“ შეუბრალდებლათ აძრბენ ტყავს მცხოვრებთ ასე გასინჯეთ, სულ უგანასხელი კაცი, რომელსაც არაფერი გაეკება საქმისა და არავითარი ცოდნა-სწავლა არ შესწევს—მამასახლისობისაკენ იწვეს; არა იმიტომ რომ მცხოვრებლებისათვის კეთილი რამე სურდეს, არამედ კამდიდრებას მოკლის ქრთამებით, რაც ძლიერ გავრცელებულია აქეთ.

თითონ ართვინში კი სამწუხაროთ სიწყნარაა. რა არის ამის მიზეზი? რას ფიქრობს აქაური ინტელექტუალი? ჩვენი ფიქრით ეგუდას თავისი წილი უნდა ქონდეს ესლანდელ მოძრაობაში; მზა მზარეულზე არაფერს მიგვიწვეს! განშირდა ქეიფობა და დროს ტარება. ართვინი უფრო ადვილათ ითვლება ესლანდელ დროში და კიდევაც გაიარეგეტს მხიარულება და ქეიფობა ართვინის წარმომადგენლებმა. ერთი მხრით ქეიფობა და დროს ტარება და მეორე მხრით ტახჯვა, უსამართლობა, გაუნათლებლობა; აი სურათი დღევანდელი ართვინის ცხოვრებისა.

R—vili.

სახხერე. სცხენისა და ჭიათურის რაიონებში 10 სკოლა საზოგადოება არის. თითოეული საზოგადოება შესდგება ხუთის ან ექვსის სოფლისაგან. ამ 10 საზოგადოებაში 100 მსახურე გლეხს ვერ იპოვიოთ ისეთს, რომელსაც წლის სყოფიო საზრდო მოკლებდეს. ბევრს ისევე ჩაღით დახურული ქახები უდგათ, რომლის შუა ადაკას ფიანის ტყენდი უნთათ. უმთავრესი მიზეზი მათი სიღატაკისა, უმიწაწელობაა. თითოეულ მსახურეს 2-3 ქეკვა ადვილი თუ მოეპოება და ისინი სხანდელო, საიდანაც შეთხედი პატონს უნდა მიართვას: საკუთარი მიწის უქონლობის გამო ის იძულებულია მუდამ სხვის ადგილებში იმუშავოს და მსხავლის ნახევარი ანუ თუ უგარვისი მიწაა შესამედი, ადგილის პატონს მიუტანოს.

1 ქვევასე, თუ კარგი მაწა არის მოვა 18 კოდი სიმინდი, თუ არა 6-8 კოდზე მეტი არ მოვა. (ხევებური კოდი 2 ფ, 16 გ, არის) სიმინდის საშუალო ფასი არის 1 მ. 20 კ. ამ გვართ, 1 ქვევას იძლევა 21 მ. 60 კ. აქედან ნახევარი უნის ხატრანის არის. მუშას რჩება 10 მ. 80 კ. ამას გამოვავლოთ თესლი, ქრთამი ანუ საქალაქი, ქვევასე უკანასკნელი 3 მ. რომელსაც ადგილის ხატრანი ახდევინებს მუშას და დავინახავთ რომ 20 კ., დარჩება მუშის დღი ური ქირა თავისის ხარჯით.

გასაკვირველია რითი სახრდობენ წლიდან წლამდე? მაგრამ ხუთუ სახრდობა ქვიან იმათ სახრდობას. ხუ თუ სახრდო ეწოდება ცივ მჭადსა და წყალს, რომელითაც ისინი იკვებებიან? შრომობენ დაუსვენრათ, მაგრამ წლიდან წლამდე ისევ მშობი რჩებიან და ამითი ნამრებით კი მუქთა ხობები სექდებაან. შიშიაღასავან ილაჯ გაწვევთაუ ხაღსს უფრო და უფრო უსწავლება ცხოვრება. რამდენი წელიწადი გადის, იმდენი სხვადასხვა გადასახადი ემატება. გარდა სასუღოწითო გადასახადისა იხდიან ათასწრივ გადასახადებს, რომელთაც ეწოდება მღვდლის დრამა, მწერლის ფული, საიასულო, ტეისა და სამოსხლას იჯარა, ოჩრის ფული და სხვა. მღვდელი ატყავებს ჯვრის წერის დრას, მკვდრის გაკურთხვაზე, დამარხვაზე, ხათლობაზე, და უოველ სადმით წესის სრულებაზე.

ადგილის სივიწროვე იწვევს ხშირ დავას გლეხთა შორის; მოდავეებიც მამასახლისთან მიბრძან, ანუ უკეთ რომ ვთქვათ, მიბრძდენ, მამასახლისიც რაც კი შეეძლო ევლუთავდა მათ. აქედან მომხივრები ბოქაუღთან ან მომხივრებელ შუამავღთან ვარბოდენ, მაგრამ იქ „ვასი გავევარე უის შევევარე“ მოსდიოდათ. ამ დრას მას გაუხდებოდა სოფლის „წურბელა აბლაკატი“ და მათის შემწეობით საქმე მომხივრებელ მოსამართლესთან გადადიოდა, მაგრამ იქ ხომ ვეღარ ედინებოდენ საქმის დაბეღობას! რამდენიმე წლის განმავლობაში სუღებში დაუთრეოდენ, საიდანაც ბოღას სრულებით გავევლიდნო გამოდიოდენ.

ხევებური გლეხის ნატურა უოველთვიან იმაში მდგომარეობდა როგორმე მესაკურთე გამხდარიყო და ამით ცრტათი მანინ თავისუფლათ ეგრძნო თავი. მაგრამ ეს მისთვის შეუძლებელი იყო. თავისუფლების მსურველი გლეხი ჯერ ბატონის მოურავს უნდა შერიკებოდა, შემდეგ ბატონს და შერე მომხივრებელ შუამავღს. ესენი ევკლ დაუზოგავთ ევლიოდენ მას და თავისუფლების მძიებელი გლეხი ბოღას მართლაც ევლაფრისკან თავისუფლებოდა....

აი ერთი მაგალითი ამ გვარი კათავისუფლებისა: ერთმა ხევებურმა გლეხმა თავის დასნა მოიწადინა და გაურვიდა 400 მ. რასაკვირველია ეს ფული გლეხმა სულ ივალა და გადასცა თავის ქალბატონ-კნენის ვეჭილ-მოურავებს. მოურავებმა ფული მიიღეს, გლეხს კვიტანცია მისცეს და დახირდენ, რომ დოგოფორს მალე კავიკეთებთო. მაგრამ დრო გადიოდა და დოგოფორს არ უკეთებდენ. გლეხმა გაბედა, ხას ხირდხირ ქალბატონი და სთხვა დოგოფორი გამიკეთეთო. გარკიო—უთხრა ქალბატონმა, მაგრამ 60 მ. მაკლია, არ მოგიტანიაო. გლეხმა მოურავების კვიტანციები უჩვენა და უთხრა: მე ფული სრულათ გადავეცი იმათაო. ჩენთვის არ მოუტანათ 60 მანეთი და ის მოურავებიც აღარ მეავს ახლა—უბრძანა ქალბატონმა. მე ვერ დავიკლებ ვერც ერთ კანკიკს, ვისთვისაც მიგიტია იმასვე გამოართვი და მამიტანეთ. შე დიდოცვილო ისინი ხომ თქვიანი ვეჭილები იუვენ, რა ჩემი ბრალია—მასსენა გლეხმა. გლეხის ეს სიტყვები კნენამ იუკადრისა და „უთხრა მონა“ ბიჭებს გარეთ გაავდებიან. აქვე უნდა ვხიშნოთ, რომ ამ კნენას 15000 მ. წლიური შემოსავალი აქვს მარკანედიან.

ვინ მოსთვლის რამდენი ტანჯვა-წვალება გამოუვლია აქურ გლეხს. მთავრობისკან დაქერებული მოხელე, მებატონე, მღვდელი, მწერალი, მოურავი და სხვა ურცხვი უსაქმო ვაჟბატონები, ევკლა ამათის ნათფლანით იკვებებოდენ და თითონ კი, ეს მშრომელი, ოფლის

მღვრელი მუშა შიშილით სულს დაფუდა, გმირული სულგრძობით იტანდა უოველ უსამართლობას. მოთმინებსაც სახდვარი ქრთას თურმე.

1 თებერვლიდან იჩინა თავი ხევში გლეხთა მოძრაობა. ათივე საზოგადოებაში ერთსა და იმავე დრას ამოძრავდა ხაღხი. დაიწვეს თავის მოურავ; გამართეს ბასრი თავიანთ ჭირ-ვარამზე. შემომუშავეს ხირბები და წარუდგინეს შემამულებს. აი, დასწავებით, მათი მოთხოვნანი: 1, დაკვიბრუნდეს ის ფულები, რომელიც ნადელის გამოვადებაში გადაკახდევინეს, 2, მიეცეს უსასუიდელო ნადელის მიწები იმათ ვისაც არ გამოუყინია, 3, მოკვეტეს საძოვარი უსასუიდელო, 4, მოკვეტეს ტყეები იმის ნახევარ ფასში რასაც აქამდინ კახდევინებდენ და 5, მოკვლეს მიწის იჯარა იმ ზომით როგორც შავთასის ხევზანვე არჩეულმა ხირებმა. აგრეთვე გამოეცხადეს მღვდლებს რომ ისინი დრამის ფულს ვეღარ მიიღებენ. ჯვრის საწერს და სამარხს ორ მანეთს ზევათ ვერ მოათხოვენ.

აირჩიეს ასის თავები და ათის თავები და უოველივე საქმეს მათი შემწეობით ათავებენ. სასამართლებებს აღარ ეკარებიან, რადგან „ხევნი დამღუზავი სასამართლები და სასამართლოს მოხელეები არიან“ ამბობენ. უნდა მოკახსენოთ, რომ იმ დღიდან, საიდგანაც ხაღხმა თავის საქმის მოწეს-რიგება თითონ დაიწყო, ქურდებს და ცრუდ კაცებს ფრთები შეეკვეცათ და თავისებურათ ვეღარ ფარფარობენ.

სასამართლო აღსანიშნავია ის, რომ ხევებური გლეხობა იქვეა დინჯათ და შეკნებულათ. არც ერთი ისეთი მოვლენა, როგორც, მაგალითათ, დაწვა, დახგრევა, შესტომა და სხვა აქეთ არ მომხდარა. შემამულებების უმრავლესობამ გლეხებს მხარი დაუჭირა და მათთან ერთათ მოქმედებს. მსოფლო მტრე ნაწილი, დიდი შემამულები, კადკენ კანზე და მათაც ხაღხმა ბოიკოტი გამოუცხადა.

15 მარტს სახსერის რკინის კზის სადგურზე იყო მიწვეული ჩინის საზოგადოების გლეხობა. მოვიდა შორახნის მახრის უფრასი და შეეკითხა გლეხებს: რატომ არ ამუშავებთ თავადების ადგილებსო. როგორც აქამდე ვმუშაობდით ისე სულს არ მოკვეტეს და, თუ სამეოთხედოთ მოკვეტემენ, ვიმუშავებთო. იქვე იუვენ თ. წირეთლებიც, რომლებმაც ჯერ უარი განაცხადეს, მაგრამ შედეგ დათანხმდენ. მახრის უფრასმა კითხა ხაღხს—რატომ სასამართლებებს აღარ ეკარებითო. ნეტა აქამდინაც არ გვევლო ხევნა საუბედროთ—იუგო ხაღხმა.

27 მარტს სოფ. დურევში მოიყარეს თავი დურევის, ირტავახის და ცხამის გლეხობა. იქვე მივიდენ ადგილობრივი შემამულები ჯავარიბები და აბამიბები. ხაღხმა მათ განუცხადა, რომ დურევის ადგილების დამუშავება მათ შეუძლიათ, თუ სოფლის ადგილებს შესუთლათ და მთის ადგილებს შეეჭსკლათ მიცემენ. აზნაურებმა ჯერ უარი უთხრეს მაგრამ, როცა ხაღხმა მათ ბოიკოტი გამოუცხადა და მოსამსახურეების გამოცლას დახირდა, მამინ ისინიც დათანხმდენ.

სახხერე—ქვარნაღელი

სოფელი კოთელი (ჯავახეთი). ახაღხისის სამხრეთ ადმოსავლეთით დევს სოფელი კოთელი. კოთელეები მამამადიანი ქართველებია. ქართული ევლამ ჩინებულათ იცის, მაგრამ ოჯახში უმეტესათ თათრულათ დახარავობენ. კოთელეები ნაჭიერი, სიტყვა მოხერხებული ხაღხია, სიტყვა მასუხი გურულებისის ძალიან წავკავს; გაზეთების და წიგნების კითხვა ძალიან უუვარს და გათვითცნობიერება ქართულ გლეხებზე უფრო მოწყურებული აქვთ. კოთელში 100 კომლი მცხოვრებელია და ამ ხატრას რიცხვიდან 60 მოწაფე დადის დაბა ბარაღეთის ორ ღასიან სამინისტრო საწავლებელში, რომელიც 2 ვერსზე მდებარეობს ამ სოფლიდან. მეზობელი სოფლები დასახლებულია ხომხებით, ბერძნებით და თათრებით. როგორც სხვები, ისე ეს სოფლებიც დიდ კატავრებს ოთ-

მენ. უზომო სოფლის და სასულწიფო გადასახადებს საუკეთესო მიწების ჩამორთმევამ, სახლზე, ტყეზე, საქონელზე და მიწაზე დადებული ბაჟების აჭარბებული მოთხოვნებიდან გამომდინარე... შეწვევით უფლებგარი კავშირი ადმინისტრაციასთან და სამაგისტრო მჭიდროთ შეუკავშირდეს ერთმანეთს, რადგანაც ამ ერთობაში ხედვენ ერთადერთ მსხველძაღვს.

23 მარტს, სოფელ ხავეის და კოთელების საზოგადოებამ კრება მოახდინა რომელზედაც შეიმუშავეს შემდეგი მოთხოვნები:

- 1) სახელმწიფო მიწები გლეხებს უფასოდ მიეცეს.
- 2) მოსახლეს დროებით ვალდებულ და ხიზან გლეხთა დამოკიდებულებანი.
- 3) საეკლესიო, სამინისტრო და სასულწიფო მიწები მიეცეს სოფლის საზოგადოებას საკუთრებათ.
- 4) დაუბრუნდეს გლეხებს სახელმწიფო, თუ თავის დასახლება გადაღებული ფულები.
- 5) დაუბრუნდეს სამადაზიო ფულები.
- 6) უსაფუძვლო გადასახადი ფულებით დაარსდეს საგლეხო ფონდი, სოფლის საჭიროებათა დასაკმაყოფილებლად.
- 7) სასოფლო გზების კეთება და ეკლესიის უარყოფობა დაევალოს უკვლას წოდების. ეკლესიის შენახვა მან იკისროს ვისაც სურს.
- 8) სახელმწიფო, უფასო სწავლა-განათლება ორივე სქესის ბავშვებისათვის 16 წლამდე.
- 9) მოსახლეს არა ზირდანიო გადასახადი სხიროტზე, ნაუტზე, შაქარზე და სხვა. და მის მაგიერ დაწესდეს აშკარა ზირდანიო გადასახადი შემოსავლის კვადრატზე. ვისაც 500 მანეთზე ნაკლები შემოსავალი ექნება წლიურად, მის გადასახადს უნდა იყოს უკველ ვერ გადასახადებისაგან.
- 10) გამოცხადდეს ადამიანი—ადამიანთ და შემადგენელი იქმნას თავისუფალი მართებლობა, საყოველთაო, ზირდანიო, დახურული და თანასწორი საარჩევნო ხმის უფლებით.
- 11) თავისუფლება, სიტყვის ბუჭების, გაფიცების, კავშირების, საწმინდოების, ზირდანიოების და სხვაგვარი ბინის შეუხებლობა და სხვა. ზემო მოთხოვნებიდან ხავეის და კოთელის გლეხები შეუბრუნდნენ რუსეთის უკვლას გლეხთა მოთხოვნებიდან. ამავ კრებაზე შეთანხმდნენ ორივე სოფელი დიდი ხნის სადავო მიწა „მურხის“ შესახებ. აქვე უნდა აღნიშნოთ, რომ გლეხებს აქვს კონტრატ გლეხობილი ეკლესია, სადაც სამ წელიწადზე მეტი იქნება, რაც წირვა არა უფიქრია. საქმე იმაშია, რომ ბლადონის მამა ხასულტოვი წინაშე ეკლესიას სიბატონავის გამო. 100 კომლი მცხოვრებლისათვის ეკლესია სრულიადან ბატონა არაა, გადიდებან არ საჭიროებს, მაგრამ როგორც ხანს მიწები სულ სხვაა: წინეთ, ამ ეკლესიის ბლადონისათ უფიქრია მამა დავიდოვი. მამა დავიდოვის აუღლებია გლეხები ეკლესია გადიდებია, მოუკრეფიათ 20 თუხანი და შემდეგ, საუბედროთ მამა დავიდოვი ფულანათ გადაუყვანათ. დღეს მადგილი ბლადონის მამა ხასულტოვი, რომლის თხოვნით გლეხებისაგან კიდევ 36 თუხანი მოუკრეფიათ, სულ 56 თუხანი. და ასევე სარჯ-ადრინებით ხალ ეკლესიას 8 ათასი მანეთი სჭირდება! აღმოთებული გლეხები გაიძახიან „ბლადონისათ ისევე გაცვათ-თქმ, და არა გაცვაქმისტიანათ“.

ქვემოთა

ნ. გორდი (სამეგრელო). გლეხების მოძრაობამ აქაც იზიარა თავი. ამის წინათ მოუარეს თავი ეკლესიის მოკდნის წინ რამდენიმე ათასმა კაცმა, დედლების ნებართვით, გაადეს ეკლესიის კარები და ერთმანეთს შეუიციეს. „ბრძოლენ სისხლის წვეთამდის თავისუფლებისათვის“.

გაფიცვის შემდეგ გამოვიდნენ ეკლესიიდან „მობა-ერთობის“, სიმღერით და თავ-თავიანთ სახლისკენ წავიდნენ. ასე ამ ნაირათ გაიფიცნენ ს. ნოდის, ჯვარის, კინხის, დიდ-დავუნის და უშქის გლეხები. მეორე დღეს ზემო ჩამოთვლილ სოფლებს, სხვა სოფლებიდანაც მოემატნენ გლეხები; განდევნეს მთავრობისგან დაეხებულნი შექრთამე მოხელეები: მამასახლისი, მწერალი, საგლეხო სუდეები და სხვები. მათ მაგიერათ ხალხმა აირჩია—ათის-თავები და ასის თავები. ხალხმა მმართველებმა უწინარეს უფლისა მიუყვან ხელი ოთხი წლის გაუკეთებელი გზის კეთებას. უგზობის გამო დიდ გაჭირვებაში იყო ჩავარდნილი ხალხი. გამოიწვიეს წოდების განურჩევლათ, მუშები, რომელთა რიცხვი ოთხასს სჭარბობდა, და გზები, ბუშბუხს ხიდიდან ვორდამდის, მშენებრათ გააკეთეს. (ზოგიერთმა ახსნურმა იუკადრისა მუშობა) გააკეთეს აგრეთვე სამეზობლო გზებიც. ხუთი წელიწადია ხიდი დახურული და გაფიცებული იყო, მაგრამ დღემდის მის გაკეთებას არაფერი არ ეშველა. რამდენჯერმე სთხოვეს ბატონებს ამ ხიდის გაკეთება, მაგრამ გულ-ფიცხმა ბატონებმა ხიდის გაკეთების განკარგულების ნაცვლათ ცემა-ტყეპით და ღანძლავ-გინებით გამოისტუმრეს მინისკენ მოხონებულები. დღეს, რაც რომ „თავისუფლების“ შექმნა აქაც შემოხანათა, ხალხმა მმართველებმა, ბ. ბატონის დაუკითხავათ, მშენებრი, მაგარი ხიდი გააკეთებინეს.

წინეთ, როცა მამასახლისი განაკება საზოგადოებას, ქურდობა და ძარცვა-გლეჯა ხშირი იყო და ესლ-ვი, ქურდობის და ავსახობის, არა-რა ისმის ჩვენს საზოგადოებაში.

ე. ი.

ს. წინანდლი. (თელავის მაზრა). 30 მარტს თავი მოიყარა ერთათ მთელმა წინანდლის საზოგადოებამ, რომელსაც შეადგენს ს. ქვემო-ხადაშის, ბუშათის და ვანქის გლეხობა. მათ ხელში შექნდათ ქალაქზე აღნიშნული თავიანთ მოთხოვნილებანი, რომელიც შემოქმედებენ მამასახლისს, შემდეგ მიმართეს შემამულეებს ხელის მოსაწყრათ. ს. წინანდლში დაკეტეს კანცელარია, სოლო ვიდრე ბეჭდულ დაკარგდნენ, გამოიტანეს ზემოთის სურათი, რომელიც კანცელარიაში ეკიდა და ლუკმა-ლუკმა აქციეს შემდეგი სიტყვებით: ეს არის ჩვენი დამდებელი, სისხლის მსმელი, მიზეზი უფლებივე უსამართლობისა და სხვ. მივიდნენ საუფლისწულო მამულში და გამოითხოვეს იქილი უკვლას მუშები და მოსამსახურეები, და უთხრეს: თქვენ უნდა მხარში ამოკვიდეეთ და ვიბრძოლოთ ერთი ძალით უსამართლობის წინააღმდეგ. ამის შემდეგ გამოუძახეს მმართველს (საუფლისწულო მამულის) და თხოვეს ხელი მოეწერა იმათ მოთხოვნილებებზე. უფლისა ბეკრი იყო მამა, მარა ბოლოს ისევე მოუხდა ხელის მოწერა. ახ გლეხების მოთხოვნა: უკრთდებით რა მთელი რუსეთის მეძათა მოძრაობას, ვთხოვლობთ:

- 1) მოსახლეს გლეხთა დროებით ვალდებულობა და ხიზნობა: მათი ნადელები მათ უსასყიდლოთ სოფელ საკუთრებათ გამოცხადდეს.
- 2) უკვლას გლეხს დაუბრუნდეს ის მიწა-ადგილები, რომელიც მათ ჩამოეცადა ბატონ-უმთავის გაუქმების დროს. (ტყე, საადასზე, წყალი და სხვ.)
- 3) საეკლესიო და სასახლიო გლეხებს საკუთრებათ მიეცეს ის ადგილები, რომელითაც დღეს ისინი სარგებლობენ.
- 4) მიწის დაღა არ უნდა აღმატებოდეს მთელი მოსავლის შესაყადს. შემამულემ თავისი წილი თავის ხარჯით უნდა წაიღოს.
- 4) დაუბრუნდეს გლეხებს ის ფული, რომელიც გადაიხადეს თავის დასახის, ანუ ხარჯების გადასახისათვის. ეს ფული უნდა გადასდეს საეკლესიო და საუფლისწულო მამულს და აგრეთვე იმ თავად-ახსნურთ, რომლებმაც ამ გადასახადებით ისარგებლეს. უკვლას ამ ფულით უნდა დაარსდეს ცალკე ფონდი საჭიროებათა დასაკმაყოფილებლათ.
- 6) ამავ ფონდის მოსამსტებლათ გლეხებს დაუბრუნდეს სამადაზიო გადასახადი სარგებლობით.

7) მოსხმის ეველა ბეკარა შემამუყეთა სსსარგებლო, რეგორც მაგალითათ: ძღუნის მიტანა, გუთნის, ხარ-ურმით მხმარება და სხვა.

8) ეკლესიის უარულობა დაეკადოს ეკლესიას, გზების კეთება-კი ეველა წოდებას.

9) მოსხმის დრამისა და სხვა ეფექტუარნი გადასახადი მღვდლის სსსარგებლოთ. ეკლესიის ხარჯი იმათ გასწიონ, ვისაც სურთ.

10) მოსხმის ეველაგვარი ბაჟები და გადასახადები და შემოდებულ იქმნას გადასახადი შემოსავლის და კვლათ, ე. ი. ვისაც 500 მ. ნაკლები შემოსავალი აქვს, სრულიად განთავისუფლებული იქმნას.

11) სასელმწიფო ტყეები და სახნავი მიწები გადაეცეს გლეხთა საზოგადოებას თავის სსსარგებლოთ.

12) წოდებითა გაუქმება და ფართო თვითმართველობა რეგორც სოფლის, ისე მახრის. თვით ხალხი უნდა ირჩევდეს თავის მხარმართელთ და მმართველთ და უგლიდეს თავისივე საქმეს.

13) დაწესდეს უფასო სავალდებულო ზირველდაწეებითი განათლება ორივე სქესის ბავშვებისათვის 16 წლამდე.

14) სრული თავისუფლება: სვინდისისა, სიტყვის, ბეჭდვის, კრების, გაფიცვის და კავშირის.

15) ზირფუნებისა და სხვებზედ ბინის ხელ-უხლებლობა.

16) მუდმივი ჯარის გაუქმება ხალხის და საყოველთაო შეიარაღება საჭიროებისათვის.

17) განცალკევება ეკლესიისა სსსემწიფოსაგან და სოფლისა ეკლესიისაგან.

18) დამფუძნებელი კრება ხალხის მიერ საყოველთაო, ზირ და ზირი და თანასწორი კენჭის ურით არჩეულ ზირებისაგან.

მეოცე საუკუნე.

რუსეთის ქრონიკა

სახელმწიფო საბჭომ უკვე განიხილა ფინანსთა მინისტრის წინადადება ზოგიერთი გადასახადის გაღების შესახებ.

საბჭომ უცვლელათ მიიღო და დაამტკიცა პროექტი სპიჩკაზე და ნავთის ზეთებზე არა პირდაპირი გადასახადების მომატებისა. გარდა ამისა საბჭომ დაადგინა გამოცემის ჯამაგირიდან პროცენტები იმ პირობით, რომელნიც წელიწადში 600 მანეთზე მეტს იღებენ.

ზოგიერთ ქალაქების შუამდგომლობა შესახებ ქალაქის მილიციის დაარსებისა, მთავრობამ უწყურადღებოთ დასტოვა.

პეტერბურგში გაიფიცენ ობუხოვის ქარხნის მუშები. გაფიცვის მიზეზათ დასახელებს 90 ამხანაგების დატყვევება. ქარხნის მთავრობამ გამოაცხადა, რომ მას არავითარი უფლებება არა აქვს ტუსადების განთავისუფლებისა. მიუხედავათ ამისა მუშები განაგრძობენ გაფიცვას და მტკიცეთ ადგიან თავის მოთხოვნისა. ამბობენ, ქარხნის ადმინისტრაციამ სთხოვა მთავრობას დატყვევებული მუშების განთავისუფლება.

პოლონეთის სოციალისტების კავშირებმა საერთოთა დაადგინეს, 1 მაისს საყოველთაო გაფიცვა გამოაცხადონ და დიდებული დემონსტრაციები გამართონ.

ერთმა სოფლის მღვდელმა ამას წინად მოწოდებით მიმართა თავის ამხანაგებს, ამ მოწოდებაში ის უსაყვედურებს სამღვდლოებს ჩამორჩენას და უმოქმედობას. შევეურთდეთ ახლანდელ პროგრესულ მოძრაობას, შევებრძოლოთ მამუ-

რალთა გაქირვებულ მდგომარეობას და გავადვიოთ მათ გულში სანატრელი მომავლის იმედებიო. ჩვენ მარტო საიქიოს ცხონებას როდო უნდა ვუქადაგებდეთ ხალხს, არამედ სააქაო-აიალო. მოვიგონოთ ჩვენი დიდებული მოძღვარი ქრისტე და ვეცადოთ განხორცველდეს ცხოვრებაში მისი მაღალი სწავლა ძმობის და სიყვარულის შესახებო.

ესტლიანდიის გუბერნიის მაზრებში ამ ბოლო დროს ავრცელებენ აუარება პროკლამაციებსა და მოწოდების ფურცლებს, რომელიც იწვევს ხალხს მასობრივ აჯანყებისკენ თანამედროვე პოლიტიკური წესწყობილების წინააღმდეგ. ალაგ ალაგ გაიგზავნა ჯარები.

ამასწინათ მოსკოვში გაიფიცა პურის მცხოვრები. მთელს მოსკოვში პურის მცხოვრებელთა რიცხვი დაახლოვებით 30,000 უნდა უდრიდეს. უმთავრესი მოთხოვნები შემდეგია: 1) რვა საათის სამუშაო დღე ახლანდელი 16 საათიანი დღის მაგივრათ. 2) სამუშაო ქირის მომატება. 3) მუშაობის აღკვეთა კვირა და უქმე დღეებზე და სხ.

სორმოვოში (ნიჟეგოროდის გუბ.) 1 აპრილს სახალხო სასადილოში დოქტორ კარმანოვს წაუეიოხავს ლექცია ხოლერის შესახებ. თავი მიიყარა 1000 ზე მეტსა კაცსა, უმეტეს ნაწილათ „სორმოვოს“ ქარხნების მუშებმა. თავიდანვე მუშები უნდობლათ მოექცენ ლექტორს. მის მიერ ნაჩვენებმა საშუალებამ („კარგი საკვები“ „ჩაი რომით“) ირონიული შენიშვნები გამოიწვია პუბლიკაში. შემდეგ ექიშს მისცეს კითხვა, რატომ ვრცელდება ებიდემია ლარიბ ხალხში მეტი სისწრაფითო. ლექტორმა მიხვეულ-მოხვეული პასუხა მისცა. უკმაყოფილება თან-და-თან იზრდებოდა. ლექციის გათავების შემდეგ გამოვარდა ორატორი და მოკლეთ კრიტიკა უყუო ლექციას; შემდეგ შეეხო მუშების მდგომარეობას; სამი ავთამყოფობა ანადგურებს რუსეთის სიზოკადოვებასო, სთქვა ორატორმა, ომი, აზიელი სტუმარი—ხოლერა და შავი რაზმები, რომელთაც თვითონ პოლიცია ადგენს სხვა და სხვა ადგილებშიო. როცა პუბლიკა იშლებოდა, კარებში პოლიციის მოხელეები გამოჩნდა: „სცემეთ პოლიციელებსო“ დაიძახეს მუშებმა და მისცვიდენ მათ. პოლიციელები გაიქცა და იქით აქეთ მიიმალა. 40 პოლიციელმა თხოვნა შეიტანა ამ ინციდენტის გამო, სამსახურს თავი უნდა დავანებოთო.

კურსკის გუბერნიისაში დაიწყო გლეხების აგრარული მოძრაობა. მოძრაობა დღითი დღე იზრდება და ლამის მთელ გუბერნიას მოედოს. მემამულები შიშმა შეიპყრო და არ იციან რა ზომებს მიმართონ.

როგორც გაზ. „ნოვ“. იუწყება, მოსკოვშიაც არსდება იმნაირი პოლიტიკური პარტია, როგორც პეტერბურგში. ამ პარტიის მიზანია ხელი შეუწყოს ომის გაგრძობას იქამდის, სანამ რუსები არ გაიმარჯვებენ,—მფარველობა გაუწიონ რუსეთის ძველ წყობილებას, დაამყარონ სწავლა-განათლების საქმე ვიწრო ნაციონალურ ნიადაგზე, ერთი სიტყვით ხელი შეუშალონ ახლანდელი პროგრესულ მოძრაობას. ამ პარტიის სულის ჩამდგმელი ვილაც ნავროცკია, რომელიც შეუსვენებლივ სწერს თავის შესაფერ ლექსებს და მოწოდებებს. ნავროცკის „თხზულებები“ კომაროვის გაზ. «სვეტის» სტამბაში იბეჭდება.

ძველი მოგაასენი ახალ საბანში.

მეორე. პატიოსნებას გეფიცები ტყუილია, ცოცხალი ტყუილი.

პირველი. მე კი გეფიცები მართალია, ალალი მართალი.

მეორე. მაშინვე მიხვდები კაცი, რომ „მაჩაბლისტის“ დაწერილია. კილოზეც კი ეტყობა პირადი ინტერესებით რომ არის გამოწვეული.

პირველი. შეიძლება თითონ მაჩაბლის დაწერილიც იყოს, მაგრამ საქმე სინამდვილეშია. შენ ამბობ ტყუილიაო და მე გეუბნები სიმართლეა მეტი. ან დამიმტკიცე ტყუილი რომაა ან დაიჯერე რომ სიმართლეა.

მეორე. დავიჯერო რომ ილიკოს გლეხ-კაცობა არ უყვარს? დავიჯერო რომ ის ამგვარათ ტანჯავს „თავის“ გლეხებს?

პირველი. არა, შეიძლება სხვაგვარათაც ტანჯავდეს, მარა გაზნეთის ფურცლებზე ჯერ ნხოლოთ ამგვარათ იყო გამოფენილი.

მეორე. არას დროს! თქვენ „მაჩაბლისტები“ ხართ, ილიკოს პირადი მტრები. მე იმას ვერასოდეს ვერ დავიჯერებ, რომ ილიკოს გლეხები მიწაში ჩაემწყვდიოს და ზევით სახლის აგების ნებას არ აძლევდეს. ეს ტყუილია, ცილის წამებაა; სტაროსელსკიმ შეიძლება ბევრი ვარესიც ჩაიდინოს, მარა ილიკო ამას არ იზამს.

პირველი. ყოფილხარ საგურამოში?

მეორე. განა იქ ყოფნაა საჭირო? ილიკოს ნაწერები ხომ წამიკითხავს. ადამიანის პიროვნება მის ნაწერებში იხატება ნათლათ. ესეც არ იყოს დარწმუნებულნი ვარ, გურამიანთ-კარელ გლეხებს სკოლაც ექნებათ, კარგი სახლებიც და საქარისი საქმელ-სასმელიც. „მაჩაბლისტებმა“ რაც უნდათ ისა სწერონ. ვინ დაიჯერებს ილიკოს თავის სოფელში სკოლა არა აქვსო?

პირველი. ყველა იქ გამვლელი და ყველა გურამიანთ-კარელი გლეხი.

მეორე. ესეც არ იყოს ერთი საბუთი კიდევ მაქვს მაგ კორესპონდენციის წინააღმდეგ, გარდა იმისა, რომ თქვენ „მაჩაბლისტები“ ხართ და ილიკო გეჯავრებათ.

პირველი. შენ ცდები მეგობარო! ილიკო ჩვენ სულაც არა ვძულს. პირიქით, გვიყვარს, გვიყვარს ისე, როგორც მას ბისმარკი უყვარდა, თითქმის უფრო ძლიერაც. განა შეიძლება რომ „გლახის ნაამბობის“ დამწერი...

მეორე. ვოტ, ვოტ! მეც ეს მინდოდა მეტქვა. „გლახის ნაამბობი“ ხომ კარგი დაწერილია და კარგი ამბავიც არის? ხარაშო! მწერალი ხომ ცხოვრებიდან უნდა იღებდეს ცოცხალ სურათებს? ძალიან კარგი! ახლა ერთი მიბრძანე როგორ უნდა დაწერა ავტორს „გლახის ნაამბობი“, საგურამოში რომ „გლახა“ არ ყოფილიყო? „კაკო ყაჩაღიც“ ასე ცხოვრებიდან ამოღებული ტიპია და შთაბეჭდილებასაც იმიტომ ახდენს მკითხველზე.

პირველი. შენი აზრით ილიკომ იმიტომ დაამწყვდია გლეხები მიწურებში და იმიტომ ყავს ასეთ ვასპირში, რომ მოათხოვრების „სიუჟეტი“ დაურჩეს და ახალ-ახალი ამბები დაწეროს გლეხ-კაცთა გაჭირვებაზე? შენ იმას ამბობ, რომ მეორე „გლახის ნაამბობი“ შეუძლია ახლა დაწეროს ილიკომ საგურამოელ გლეხთა ცხოვრებიდანო ე. ი. „გლახის ნაამბობის“ შინაარსი ახლაც შეიძლება საგურამოელ გლეხთა ცხოვრებით შეამოწმოს კაცმაო. ეს საბუთი მართლაც მხედველობაში მისაღებია და „ივერიის“ რედაქციას შეუძლია გული დაიმშვიდოს. მე მხოლოდ ერთი რამ მაწუხებს.

მეორე. უთუოთ ისა, რომ „მაჩაბლისტების“ წინაშე ილიკო მართალი გამოდის.

პირველი. მეტი სადარდელი არაფერია დამირჩა! საქმე ის არის რომ ამ ლექსის დამწერს ვარი უნდა შევეთვალოთ.

მეორე. რა ლექსია! აბა წამიკითხე!

პირველი. წაგიკითხავ, მაგრამ ვიცი შენ აქაც „მაჩაბლისტები“ მოგელანდებიან.

ჩ ვ ე ნ ს მ გ ო ს ა ნ ს .

გესმის, გესმის „საზარელი“ ხალხთ ბორკილის ხმა მტრებისა, სიმართლის ხმა მართლა გრგვინავს დასათრგუნათ მონობისა.

დღეს „ვალონებს“ თურმე ეს ხმა; გიორკეცებს დარდებს გულში და ღმერთსა სთხოვ ეგ „მწარე“ ხმა არ გაისმას „თქვენს“ მამულში.

საშვალეზაც მოგინახავს რომ აღმოფხვრა ეგ ხმა „მწარე“ საგურამოელი გლეხი გასტანჯე და გაამწარე. და სხვადა-სხვა. ახლა ამ ლექსის ავტორს უნდა მივწეროთ: შენს ნაწარმოებს აღარ ვბეჭდავთ მეტქი.

მეორე. მერე რა უშავს მიწერე. განა ყველაფერი უნდა დაიბეჭდოს.

პირველი. ყველაფერი კი არ უნდა დაიბეჭდოს, მაგრამ ავტორის თავმოყვარეობა ხომ გავიგონია: დაგვემდურება და თქვენს რედაქციაში დაიწყებს მუშაობას.

მეორე. რა მაგის პასუხია, მაგრამ ოზურგეთის მაზრის ყოფილი უფროსი რომ ლაპარაკობს ის თუ გაიგე სადმე?

პირველი. ახირებულა ღმერთმანი ზოგიერთი კაცის პრეტენზია! ყველა იმის შემდეგ. რაც მის შესახებ გაზეთებში იწერებოდა, როგორ ბედავს და ამბობს გურულებს ვუყვარვარ, გურულები ჩემს სახელს აღმერთებენ, ჩემზე ლოცულობენო.

მეორე. საქმე იმაშია, რომ ხალხს კი არ ვძულვარ, ეს მასწავლებლებმა მომიხერხეს და მეც მარტო იმათ ვსდევნიდიო.

პირველი. მასწავლებლებმა მას მოუხერხეს თუ მან მასწავლებლებს მოუხერხა ამას შემდეგში გავიგებთ, ან რა საინტერესოა ამ «საგანზე» ლაპარაკი; შენ ის მითხარი თქვენს ჯგუფში თუ ვინმე წერს მარცხნივ წაფერდებულათ.

მეორე. რაზე დაგვირდა ახლა ეს!

პირველი. რაზე და ერთი საინტერესო წერილი მივიღეთ, ერთი საინტერესო ჯგუფისაგან ერთი საინტერესო კითხვის შესახებ. საქმე იმაშია, რომ ჯგუფის წარმომადგენელი გაუჯავრებია ფ. მ. წერილს გ. რ. შესახებ და სთხოვს რედაქტორს ფ. მ. გაზეთში აღარ აწერიო ამის შემდეგაო.

მეორე. მერმე ეს ჩვენი მხრიდან გგონია გამოგზავნილი?

პირველი. ოზურგეთის მაზრის ნაუფროსალს თუ კი ჰგონია გურულები მას აღმერთებენ და მასზე ლოცულობენ, ეს რატომ არ უნდა მეგონოს?! აქ ისეთი არაფერია: იწერებიან ბ-ნ „სიტყვაზე“ და გ. რ. ნურაფერს დაწერ, მასალა სხვაც გეყოფათო. ჩვენც აღარაფერს დაწვერთ მორჩა და გათავდა.

მეორე. წერით რატომაც არ უნდა დაწეროთ, მაგრამ წერეთ სომხებზე, რუსებზე, თათრებზე. მაინცა და მაინც ქართველ მოღვაწეებს რომ ჩააცივდით ეს არის სამწუხარო და საწყენი. აი იქ ქალანთარი რომ სოხუმს გვართმევს ამაზე რატომ ხმას არ იღებთ? მარტო ერთი კაცი როგორ გაუშკლავდეს ყველას? აი თუნდა ჩინონიკების აზ-

ორი კავკასიის შემოსავალ-გასავლის შესახებ! ესეც მან უნდა დაამტკიცოს და ჩინონიკებს სალაპარაკო მასალა მოუსწოს.

პირველი. ერთი რამ დაგაკლდა: იმის შესახებაც დაწერეთ რამე ქართლის დასამშვიდებლათ რომ თავად-აზნაურთა შეიარაღებული რაზმი წასულა. ხალხში დადის ასეთი ხმა და ეროვნული საკითხი ხომ თქვენ უკეთ მოგეხსენებათ.

მეორე. ტყუილი ხმებია. ისინი თუ წავიდენ, ოსების წინააღმდეგ წავიდოდენ, თორემ ქართველი თავადიშვილი ქართველი გლეხის ძმა არის, ძმა.

პირველი. ფრთხილათ იყავი, კნინებთან არ წამოგცდეს ასეთი სისულელე, განა არ იცი, რომ გლეხს სხვაგვარი სიხლი უდგას თავადს სხვაგვარი?.. მშვიდობით, მშვიდობით.

მეორე. მშვიდობით „მაჩაბლისტა“.

ეშმაკი.

ეურნალ-გაშქეთებიდან.

დინჯზე უდინჯესმა და ზომიერების მოყვარულმა «ივერიამ» როგორც იყო, გამოკლებით გადაბეჭდა ჩვენი გაზეთიდან ერთი წერილი, რომელიც თ-დ ილ. ჭავჭავაძის გაზეთ-კაცობასთან დამოკიდებულებას ეხებოდა (სახელდობრ: სოფ. საგურაშოს და ქობორტის საზოგადოება, მოგზ. № 13). მაგრამ სიღინჯით ცნობილმა გაზეთმა აქაც ზედ მეტი სიღინჯე და ზომიერება გამოიჩინა, და თ-დი ჭავჭავაძე წინდაწინვე ყოველივე ბრალდებისაგან გაანთავისუფლა.

«ნუ თუ „გლახის ნაამბობის“ ავტორს მართლა ასეთი დამოკიდებულება აქვს გლეხებთან? — კითხულობს ხსენებულ გაზეთი, და პასუხს თითონვე იძლევა: «ჩვენ არ გვინდა ეს დავიჯეროთ და გვიჩვენია ჯერ-ჯერობით იქედი ვიქონიოთ, რომ თითონ თ-დი ილია ხმას ამოიღებს და კარესანჯინციას შინადასის უსაფუძვლავს და გვიმტკიცებს» (იხ. «ივერია», № 54). როგორ მოგწონს, მკითხველო «განახლებული» გაზეთის ტაქტიკა? განა ასე იკლებენ სიმართლეს ისინი, ვისაც მათლა სიმართლე აინტერესებს? ჩვენ კი გვგონია, რომ თუ «ივერიას» «კორესპონდენტის უსაფუძველობის დამტკიცება» სურდა, თ-დ ილიასთვის კი არ უნდა მიემართა ამისთვის, არამედ თითონ მიეღო ზომები სიმართლის გამოსარკვევათ. მაგრამ არა, მას ეს კი არ აინტერესებს მას უფრო ის აინტერესებს, თუ როგორ, რა გზით ააცილოს ილია ჭავჭავაძეს ბრალდება და ფონს უვნებლათ გაიყვანოს. როგორც მოსალოდნელი იყო, თ-დმა ილია ჭავჭავაძემ «თავისი უგულისთადესი მადლობა მოახსენა ივერიის» რედაქციას იმის გამო, რომ ამ უკანასკნელს არ დაუჯერებია „მოგზაურში“ მოთხრობილი ამბები მის (ჭავჭავაძის) შესახებ და თქვენი წინა-გრძნობა ამ შემთხვევაშიაც გამართლდა, ვინაიდან „ყოველივე მოთხრობილი ჩემს შესახებ „მოგზაურში“ თავიდან ბოლომდე მტკნარი ტყუილია და განგებ სხვა და სხვა ელფერით შედებილიო. ამისი უტყუარი და უცილობელი საბუთები ზოგი ხელთა მაქვს, ზოგსაც გამოვითხოვ და შემოწმება საჭიროა და ამას დრო უნდაო“ («ივერია» № 55).

ჩვენ არ ვიცით, რა „უტყუარ და უცილობელ“ საბუთებს წარუდგენს თ-დი ი. ჭავჭავაძე მას მიერ შობილ და ნაქონ «ივერიას» ხოლო დღეს დღეობით იმის ძახილი, რომ ყოველივე «მოგზაურში» მის შესახებ მოთხრობილი თავიდან ბოლომდე მტკნარი ტყუილია, მეტათ უღროვოთ მიგვაჩნია, ისე როგორც უდროვო და უსაფუძველო იყო «ივერიის» გამოსარჩლება. რაც შეეხება ამ საყვედურს, რომ

წერილის ავტორი ორ ასოს ამოჯარებია და მისი „ივერია“ „ქურდულიაო, უკანდან მიპარვით ისრის ტყორცნასა გავსო“, ამაზე თ-დ ჭავჭავაძეს აი რა უნდა მოვახსენოთ; საქმე ის კი არ არის, თუ სახელდობ ვინ არის წერილის ავტორი, არამედ ის, მართალია, თუ არა წერილში აღნიშნული ამბები. გარდა ამისა, ამგვარი საყვედური გაუგებარია თ-დ ჭავჭავაძის მხრით, რომელიც, როგორც გაზეთი „ივერიის“ რედაქტორი თავის გაზეთში ხშირათ სარგებლობდა სხვა და სხვა ფუძვლანიმებთა, როცა სხვის პირადობას, სინიღის და ავზნობას ეხებოდა. განა ეს იმას არა გავს, რომ სხვის თვალში ბეწვიც კი შეამჩნიო და თავისაში დირესაც ვერ ხედვიდე. ჯერ-ჯერობით ეს ვიკმაროთ.

სიტყვა და საქმე.

(ქუთაისის გუბერნიის თავად-აზნაურების კრებაზე).

9 აპრილს შაბათს ქუთაისის გუბერნიის თავად-აზნაურების კრება გაიხსნა. თავჯდომარემ კითხვების რიგი მოახსენა საზოგადოებას. დარბაზში ხმაურობა და ყვირილი ატყდა: არ გვინდა მაგაებზე ლაპარაკი, ჩვენ ჩვენ გაჭირვებულ მღვთმარეობაზე გვალაპარაკეთ; ჩვენ არ ვიცით ცოცხალი მიკალთ შინ თუ არა, გადაუწველი დაგვხვდება ჩვენი ოჯახობა, აუკლებელი ჩვენი მასული, ხვალინდელ საზრდოს მოკუბოვებთ ჩვენ ცოლშვილს? აი რაზე გვალაპარაკეთ და გველაპარაკეთ. გლეხები მოგვისიეს, ის გლეხები, რომელნიც დღემდე ჩვენთან ძმურათ და მეგობრულათ ცხოვრებდენ, რომელთანაც არაფერი სადავო და საჩხუბარი არ გვექონია. დღეს კი აკლებას გვემუქრებიან, განადკურებას გვიპირებენ. რა გვეშველება, რა ზომები მივიღოთ ამის მოსასპობათ, აი, რაზედ მოვსულვართ და რის პასუხი უნდა ჩავიტანოთ შინ. ამას გაიძახოდა აზნაურობის ერთი ნაწილი (უმეტესათ შორაპნის მაზრიდან). დარბაზში საერთო ყვირილი და ხმაურობა. არაფრის გაგონება, არაფერზე ლაპარაკი მათ აღარ უნდათ. კრება გადაიდვა, არჩეულ კომისიას მიენდო მეორე დღესთვის „ზომების“ შემუშავება და მოხსენება.

კვირა. თეატრის დარბაზი და აივანი გაჭედითა ხალხით. კრება გაიხსნა. თავად-აზნაურობის ერთი ნაწილი (შორაპნის მაზრის) თხოულობს გარეშე მაყურებლებს გაძევებას: ან ისინი გაქარო ან ჩვენ გავლოთ. ვერც ქუთაის და ვერც მუქარამ გარეშე მაყურებლები გარეთ ვერ გააქვანა, ზემო იმერეთის აზნაურები მარშლის წინამძღოლობით დარბაზიდან გავიდენ. ამნაირათ, ხალხთან შესაჩივებელი ზომების შესამუშავებლათ შეკროვილიმა აზნაურობამ ხალხას ორაოდე შვილას დასწრებაც ვერ იგუა და კრება გადაიდვა.

ორ შაბათს ბილეთებით დაცხრილული, პოლიციის ზედამხედველობით შესული საზოგადოება დაესწრო კრებას. კრება გაიხსნა ისევე ხმაურობით და ყვირილით.

სიმონ წერეთელი. გუშან წინ კრებაზე არჩეული კომისიის აზრით მოძრაობის უსიამოვნო მხარეების თავიდან ასაცილებლათ საჭიროა სოფლებში ჩვენი კაცების გაგზავნა და ქადაგი. ამ კაცებმა უნდა აუხსნან გლეხებს, თუ რა აუტანელი მოთხოვნებით მიპარტვენ ისინი აზნაურებს, რა ცუდი და მანებელი საქციელია დაწვა, მოკვლა, წართმევა და სხვა. მაგრამ, რადგან ჩვენი საკუთარი ძალოვნით ამას ვერ მოვახერხებთ, ამიტომ საჭირტოა ამაში მთავრობაც დაგვეხმაროს, ხელი შევვიწყოს, საშუალება მოგვცეს ასეთი ქადაგება გავწიოთ ხალხში.

დავით მიქელაძე. ჩემის აზრით ასეთი საშუალებით მარტო

ჩვენ ვერაფერს გავხდებით, ამიტომ მივმართოთ შემდეგს: ვთხოვთ გენერალ-გუბერნატორს მოიწვიოს სოფლის წარმომადგენლები და ურჩიოს დაარიგონ ხალხი, მოსპონ ასეთი ცუდი მძარეები; რასაკვირველია, ის როგორც მთავრობის მოხელე თანვე იმასაც ეტყვის, რომ თუ ნებით არ გიქნიათ, მე იძულებული ვიქნები იარაღს მივმართო.

ხმაურობა და ყვირილი: „ძალიან კარგი, ძალიან კარგი! თანახმა ვართ. შევნიერი საშუალებაა“.

დავით წულუკიძე. მე ასეთი საშუალება ყოველთა უფარვისათ, მაინებლათ და უგუნჯრ საშვალეებათ მიმაჩნია. ჩვენ მაგით კიდევ უფრო ავრევთ, გადავიკლებთ ერთმანეთს. ამიტომ მე წინააღმდეგობას ვაცხადებ ასეთი ზომების შესახებ.

დავით იაშვილი. მე როცა აქ სერთუკოსანიდან გავიგონე დაწვის, მოკვლის, აკლების და დარბევს გამობა-გაკიცხვა, სწორე გითხრათ სიზმარში მეგონა ჩემი თავი. აბა ვინ აგონებს ხალხს ამავებს, თუ არ სერთუკოსნები. ჩვენ ხომ ხალხთან არაოდეს მტრობა არ გვქონია, ჩვენ ყოველთვის წინ მიუძღოდით მის ბრძოლის დროს და დღესაც ასე უნდა იყოს, მაგრამ აქ ჩვენ შორის შური და მტრობა დათესეს. ჩვენ ყოველთვის მზათ ვართ ყოველი დახმარება გავუწიოთ საერო საქვეყნო საქმეს, მაგრამ ჩვენ რით გვიხდიან ამას? ამას წინეთ ერთი ავადმყოფი არტისტისათვის ფული მოგვთხოვეს; ჩვენც სიამოვნებით მივიღეთ, ვინ თუმანი, ვინ ხუთი მანეთი, ვინ უკანასკნელი მანეთიც კი შესწირა. გამორჩა ჩვენი არტისტი ჩვენს შორის შეგროვილა ფულით, ჩამოვიდა და ეხლა ისეთ წარმოდგენებს მართავს, რომ აზნაურებს სამარეს უთხრის...

არტისტი მესხიშვილი სიტყვას თხოულობს. ბევრი წინააღმდეგია. ისევ ხმაურობა და ყვირილი შეიქნა. როგორც იქნა მესხიშვილს საშუალება ეძლევა პასუხი გასცეს ბ. იაშვილს.

მესხიშვილი. ბატონი იაშვილი მაყვედრის, რომ ჩვენ ფული შეუკრიბეთ ჩვენს არტისტს, მოვარჩინეთ და ის კი ისეთ წარმოდგენებს მართავს, რომ აზნაურობას სამარეს უთხრისო. მოვასხენებ ბ. იაშვილს, რომ მე აზნაურობას არ ვეკუთვნი, მე ვეკუთვნი მთელ ერს, ფულს როდი ვემსახურები, არამედ სცენას, ჩემს რწმენას და ვერაფერა სასყიდელით ვერავინ ვერ მომიყიდის და ვერ მოქმედინებს იმას, რაც ჩემს რწმენას ეწინააღმდეგება. ალბათ ბ. იაშვილს «კაი გრაკია» აქვს მხედველობაში. მერე რა ვთქვი მე ამ პიესაში. მე დავანახე აზნაურობას მისი ნაკლულევანება, მისი ზნეობრივი და გონებრივი სიღატაკე, მისი არარაობა დღევანდელ ცხოვრებაში (ყვირილი. არ ალაპარაკებენ. რაოდენიმე ხნის შემდეგ მესხიშვილი განაგრძობს) აი თქვენ შეკრებილობათ საერო კითხვების გადასაჭრელათ. აქ ბევრი წინააღმდეგია დღევანდელი ბიუროკრატიული წესწყობილების და კიდევ წარმოთქვამს თავის აზრს. მეც წინააღმდეგი ვარ, მაგრამ მე აქ ლაპარაკის ნება არ მაქვს; საპასუხო სიტყვასაც კი არ მანებებდენ, მე აი რა შემიძლია გითხრათ თამამათ: აზნაურობამ დაკარგა თავისი მნიშვნელობა, აზნაურობა წინ ეღობება თავისი საქციელით ხშირათ დღევანდელ მოძრაობას, იგონებს რაღაც უმნიშვნელო და უაზრო საშუალებას და ფიქრობს ავით განმათავისუფლებელი წინსვლა შეაჩეროს. თქვენ თუ კავშირი და მოქმედება გინდათ, შეუერთდით ხალხს საერთო მტრის წინააღმდეგს გასალაშქრებლათ — აი ნამდვილი და უებარი წამალი. სამი დღე კრებები იმართებოდა და ყვირილისა და არეულობის მეტი არაფერი ვაგვიკეთებიათ. ეს თქვენი თხოვნები და პეტრიციები ერთ გროშათაც არ ღირს. ეს ყველაფერი ფუტია, აი ამას გეუბნებით მე დღეს აქ, აქასვე ვიტყვი მე ყოველთვის იქ, საცა ჩემი ნამდვილი ასპარეზია, სადაც წმინდა მოვალეობა მიმიწევს — აი იმ სცენაზე. ეხლა ხომ ცხადია, რა

ძლიერი ყოფილა იქიდან წარმოთქმული სიტყვა, როგორ მოუწვავს გული ზოგიერთებისათვის. დიახ ეს სიტყვა ყოველთვის უფრო ძლიერი ყოფილა და იქნება, ვიდრე თქვენი არეული ლაპარაკი. მესხიშვილი კიდევ შეგაკრებინებთ ფულს. როცა მართალი სიტყვის გაგონება მოგინდებათ სცენიდან (გადის. ხანგრძლივი ტაში). კითხულობენ თავად გიორგი მიქელაძის მოხსენებას, რომელიც შემდეგ საშუალებას უთითებს მოძრაობის შესაჩერებლათ: 1) მოისპოს პროპაგანდისტების სიარული სოფლათ 2) გაფრთხილება მიეცეს ყველა გაზეთებს. რომ მიმართულება გამოიკვალონ და 3) მეტი გავლენა მოვიპოვოთ ხალხზე ერთობის დასამკვიდრებლათ.

კ. ულენტი. ჩვენ არ ვიცით ვინ არიან საქმის ამრევი პროპაგანდისტები, ჩვენ მათი ვერც სახელი გავგვგია და ვერც გვარი. ამიტომ ჩვენ ყველა სერთუკოსნები ამრევთ მიგვაჩნია. რადგან დაწვაზე და წართმევაზეა საქმე, მივალ ვინმე სერთუკიანისას, გამოვადრძანებ სახლიდან, მოვიკალათებ შიგ და დედამისიშვილია ხმას ამოიღებს (კრების ერთი ნაწილი ტაშს უკრავს).

ბევრი რწმუნება და ბევრი ფიცი დასჭირდა ჩვენს ინტელეგენციას, ჩვენ არასოდეს წვა-დავა, კვლა-განადგურება არ გვიქადაგნია ხალხისთვისო (თითქო სხვა რამ კი ექადაგნოს), მაგრამ ამათ; მერმე რამ გამოიწვია აზნაურების ასეთი აღელვება, შიში მუქარა? დაასახელეს ფაქტები, რომელიც აზნაურთებს მათ ასეთ საქციელს? ხალხს მქადაგებლების შეგონებით დაუწვავს და დაურბევიათ ვინმე უღირსათ, უსამართლოთ, უბრალო ჟინით? თავადმა ივანე ნიჟარაძემ განაცხადა: მეც აზნაური ვარ, მეც მაქვს ცოტაოდენი მამული, მაგრამ არც დაწვის მეშინია და არც წართმევის. ჩვენში ასეთი მაგალითები არ ყოფილა. სხვა სოფლებშიაც ხშირათ გხლებივართ, მაგრამ მართალი გითხრათ არსად არ შემიმჩნევია შემადრწუნებელი რამ. მართალია იყო რამოდენიმე შემთხვევა აქა-იქ, მაგრამ განა უმსხვერპლოთ მოძრაობა წარმოსადგენია ან განა დამტკიცებულა, რომ ეს შემთხვევები პირადი მტრობით არ იყოს გამოწვეული. დალოცვილნო, სამი დღეა გაიძახიო: გვახრჩობენ, გვწვავენ, გვკლავენ და ჯერ ერთი ფაქტიც კი არ დაგისახელებიათ. აბა დაასახელეთ ერთი და დაგვანახეთ, რომ ის მართლა ცრუ ქადაგებით ხალხის ჩადენილია. ასე ცალკეური სიტყვებით ყვირილი აბა რა საკადრისია; პასუხათ აი რა უთხრეს: რასაკვირველია, ჩვენ ამის ფაქტებით დასაბუთება დღეს დღეობათ არ შეგვიძლია, მხოლოთ ამას არც ეჭირვება დამტკიცება, როცა აზნაურობა ასე აღელვებულა. მაშ რამ ააღელვა ის, რათ არის ასე შეწუხებული? ჩინებული საბუთია ხომ, მკითხველო? განმარტება არ ექვირება. ასეთი იყო კრების ერთი ნაწილი.

როგორც ხედავთ ამ ნაწილის მიზანი — მოძრაობის შეჩერება; საშუალება — ძალა გარეშე და შინაური.

მეორე ნაწილია ინტელეგენცია: ამის მიზანია საქართველოს ავტონომია; საშუალება — მთავრობისადმი თხოვნის წარგზავნა. პირველი თხოულობს დღევანდელი მისი საშიში მდგომარეობის დღესვე მოსპობას; მეორეს ერთად ერთ საშუალებათ ბოძებული ავტონომია მიაჩნია. აზნაურობას ეს შორეულ მიზნათ მიაჩნია და ამიტომ ამ ორ ნაწილს შორის შეუწყვეტელი უთანხმოება და წინააღმდეგობაა.

მოვისმინოთ მოკლეთ რაოდენიმე ინტელეგენტის სიტყვებიც.

ნიკო თავდგირიძე. აზნაურობასა და გლეხებს შორის მუდამ მჭიდრო კავშირი არსებობდა და საერთო საქმეს, სამშობლოს ინტერესებს ყოველთვის ძმურათ და ერთგულათ

ემსახურებოდნენ. ასე იყო ძველათ. ასე უნდა იყოს დღესაც; თავად-აზნაურობის კითხვა ეროვნული კითხვაა. მხოლოდ მას შემდეგ, რა რომ საქართველომ დამოუკიდებლობა დაკარგა და რუსეთის მთავრობის მფარველობის ქვეშ იმყოფება, ჩვენ ერს დღითი დღე დაბეჩავება, გადაგვარება, გარყვნა და გაფუჭება ემჩნევა, ერთმანერთს წაგვიდეს და გადაგვამტერეს. რათ ხდება ასე? იმიტომ რომ ჩვენ გვაძალღებენ ჩვენთვის ურგებ და მავნებელ კანონებს, სადაც ცივ ქვეყანაში შემუშავებულს, ვიღაც უცნობი პირების გამოკვამულს. მოგვისპეს ყველა დაწესებულებაში და სასწავლებლებში ქართული ენა, ჩვენს ყოფა ცხოვრების ჩვენდა დაუკითხავათ განაგებენ, სიტყვას არ გვათქმევენ ჩვენი საქიროების გამო, მოკლებული ვართ თავისუფლათ აზროვნებას, თავის შეყრას, მოლაპარაკებას. ამას ჩადის დღევანდელი ბიუროკრატიული რუსეთის მთავრობა. ის თვით რუსეთის ერისათვის აუტანელი შეიქნა და მის წინააღმდეგ ამხედრებულა მთელი ქვეყანა. მით უმეტეს გვმართებს ჩვენ. მხოლოდ ჩვენ ვითხოვთ მოგვეცეს თავისუფალი მართვა-გამგეობა, სრული ავტონომია, რომ ჩვენ თვითონ, ჩვენ მიერ არჩეული კაცების საშუალებით ჩვენთვის კანონებიც დავადგინოთ და კიდევ ავასრულოთ. აი რა გვინდა დღეს ჩვენ, აი რით შეიძლება ყოველივე სენის განკურნება. (აზნაურობა ყვირის: ეს შორს იქნება, მაგი კითხვა მაისში გავარჩიოთ; ჩვენ არც კი ვიცით, რა არის ეს ავტონომია. ჯერ განგვიმარტე და შემდეგ ვითხოვოთ).

ეს იყო ინტელეგენციის უმთავრესი აზრი, ყველა დანარჩენი ორატორები იმასვე არკვევდნენ და ამტკიცებდნენ. სადღესო მალამო მხოლოდ სილოვან ხუნდაძემ მიუთითა. აი მოკლეთ მისი სიტყვა:

რამდენათაც მე ჩვენში მომქმედი წრეების პროგრამა წამიკითხავს და გამიგია, არც ერთ წრეს მიზნათ არ აუღია დაწვა, მოკვლა, საკუთრების წართმევა. ისინი ამის წინააღმდეგნი არიან. ის პირები, რომელთაც უმოქმედიათ და დღესაც მოქმედებენ და რომელთაც საქმე აქამდე მოუყვანიათ, ჩვენგან არამც და არამც სასაყვედურო არ არიან. აბა რა პირადი ინტერესი აიძულებთ მათ მოქმედებას? არავითარი. წინააღმდეგ, მათის მხრით ეს მოქმედება თავგანწირვაა. სიმშობლი, წყურვილი, მუდამ მოუსვენარო ცხოვრება, ციხე, ციმბირი, დევნა-წვალბა. აი რა მოელის მათ დღე მუდამ, აი როგორ აჯილდოებს მათ დღევანდელი ცხოვრება. არა ეს პირები პატივისცემისა და ვაშას ღირსნი არიან. ისინი უდგანან დღეს სათავეში ხალხის მოძრაობას, ისინი ხელმძღვანელობენ მათ მოქმედებას. სწორეთ იმათვე შეუძლიანთ ყოველივე ცუდის აღმოფხვრა და შესწორება, აი სწორეთ იმათ უნდა მივმართოთ როგორმე და ვთხოვოთ მიიღონ ყოველივე ღონისძიება მოძრაობის მავნებელი მხარეების აღმოსაფხვრელათ. აი ერთად ერთი საშუალება. აი ვის შეუძლია ამ კითხვის გადაჭრა. სხვა ყველაფერი ფუჭია. ასეთია მოკლეთ კრების შინაარსი.

რა გამოირკვეა. ის, რაც დიდია ხანია გამორკვეულია: 1) თავად აზნაურობის ერთი ნაწილი ვერ შეურიგდება დღევანდელ მოძრაობას და საერო საქმე მისთვის ცალიერი სიტყვაა; 2) ჩვენის ინტელეგენცია არც ყოფილა და ვერც იქნება ხალხის ინტერესების გამომსახველი. გავარკვიოთ ჩვენი აზრის.

ჩვენ მხოლოდ უკანასკნელზე შევიჩრდებით ამ ჟამათ. ჩვენი ინტელეგენციის სიტყვა—ხალხთან ერთად ვიყოთ, ხალხს შევუერთდეთ. მივცეთ ხელი, ჩვენც მათთან ვიმოქმედოთ. რას შევება ხალხი? მოითხოვოს თავისუფლებას მთელ რუსეთის ხალხთან ერთად და ამ მიზნის მოსაღწევათ ემზადება, ძალას

იკრებს... რას შევება ინტელეგენცია? ითხოვს თავისუფლებას ქართველებისათვის. ეს არის მისი საქმე. სად არის აქ ერთად ყოფნა, ხალხთან დგომა. ხალხი ემზადება... ინტელეგენცია ამავე დროს თხოვს. ხალხს ძალა ეჭივრება და ყველა ერებისათვის მეგობრულათ ხელი გაუწვდენია, მკიდროთ იკვირან ქართველი და რუსი, სომეხი და თათარი... ინტელეგენცია ამა დროს ქართველებს გამოყოფას უპირებს და მისთვის ცალკე მზრუნველობას ეწვეა. მერმე რის იმედით ნეტავი? თხოვნით განა ვისმე თავისუფლება მოუპოვებია ასეთ პირობებში? ძალა აქვს რომ თვისი გაიტანოს? მაშინ ხომ არც ითხოვდა, მერმე ვისი წყალობით გზავნის ასეთ გულ-ახდილ და გაბედულ თხოვნას, ვინ მისცა მას საშუალება ისე თავისუფლათ ელაპარაკა, როგორც ესლა ლაპარაკობს? რატომ ასეთ თხოვნებს ახლა დაუდგა დრო? ჩაფიქრებულეთ და ნუ შერცხვებათ: ხალხის წყალობით. მერმე აღარც კი ეკითხებიან მას... რა უნდათ, რას ესწრაფვიან? მაგრამ ან დაკითხვა რა საქიროა. ხალხმა უკვე ხმა მალლა თქვა რაც უნდა. საშუალებაც ცხადათ აირჩია. ინტელეგენციამ უარპყო ერთიც და მეორეც. მან ამნაირათ უარყო ხალხი. აი მისი საქმე... კრებამ მაინც ორივე ნაწილი დააკმაყოფილა: აირჩია კომისია „ზომების გამოსაძებნათ და ავტონომიას ერთხმათ თხოულობს!... ჩინებული მაგალითია!

მაყურებელი.

გურიის ამბები.

(შენიშვნა)

დილის 7 საათი სრულდებოდა, როცა ბათუმისკენ მიმავალი მატარებელი ნატანების სადგურს მიუახლოვდა. ვაგონებში ტევა აღარ იყო. მთელი ღამის უძინარმა, მხოლოდ დილას ვიშოვე მისაწოლი ალაგი. ძილი მაინც არ დამცალდა. გაისმა ლოკომოტივის კივილი და რამოდენიმე წუთის შემდეგ მატარებელი გაჩერდა. მეც, სხვა მგზავრებთან ერთათ ვაგონის პლატფორმაზე გავედი და სადგურზე ჩასასვლელათ მოვემზადე. წვიმდა და ისეთ ნაირათ ციოდა, რომ შუა აბრილის დილა თებერვლის სუსხს მოგავანებდა. სადგურზე ხალხი ცოტა იყო. რამდენიმე გურულები მიდიმოდიოდნენ და ათიოდე მობუზული ჯარის კაცი, გახუნებულ ფარაჯაში გახვეულები, მოწყენილის სახით უაზროთ და უმიზნოთ დასცირონობდნენ სადგურის აივანზე. ღიანდაგის იქითა მხარეს, უძრავ ვაგონებს უკან, მეტი მოძრაობა იყო. იქიდან მოჩანდა ჩამწყრივებული, ხარებ-გამომბული ურმები, ურმების შორის ერთმანერთში ირეოდნენ ჯარის კაცები და გურულები. მოისმოდა სალდათების ხმა-მალლა ლაპარაკი და გურულების ჩიქორთული რუსული.

ნატანების სადგურზე კარგა დიდი ხნის ლოდინი მომიხთა, რადგან არც ერთი ეტლი არ იშოვნებოდა. ბოლოს, როგორც იყო ველირსეთ ეტლების ჩამოსვლას და გავსწიეთ ოზურგეთისაკენ. ნატანებიდან ოზურგეთამდე 18 ვერსტის მანძილია. კარგ დარში ასეთი მოგზაურობა გურიაში, სადაც ყველაფერი ყვავის და ამწვანებულია—მეტათ სასამოვნო რამ არის, მარა წვიმიან დღეს, ჩამოხურულ ეტლში, როცა სიცივისაგან გაკანკალებს და ვერაფერს ხედავ გარდა თანამგზავრის მოწყენილ პირისახისა და მეეტლის დასველებულ ზურგისა—ორი საათის მგზავრობა საუკუნოსავით გრძელდება და მოთმინება გეკარგება, სანამ დანიშნულ ადგილს მიახწევდე. როცა მდინარე ნატანების ხიდზე გავედით, ეტლს სახურავი გადავხსენით და ცნობის მოყვარეობით გადავავლიეთ თვალი ვეებერთელა, ტიტველ მინდორს, ნატანების მარცხენა ნაპირზე გაწოლილს, სადაც ამ ჟამათ გენ. აღიხანოვის ჯარია

დაბანაკებული. თითქმის მთელი მინდორი გადათეთრებულია ბამბის კარვებით, აქა იქ მოჩანს ლამაზათ ჩამწკრივებულ თოფების მესერი, ათიოდე ზარბაზანს ნაღვლიანათ დაუწყევიათ ლულები ძირს და დაქინებით დაცქერაინ მიწას; მთელი მინდორი ატალახებულია წვიმისაგან და გულში ძალაუნებურათ იღვიძებს სიბრალოლის გრძობა იმ გამანქანებულ ადამიანებისადმი, რომელნიც მათი სურვილის წინააღმდეგ შეუბრალებელ ძალას ვინ იცის სად და რისთვის გადაუხვეწია. გზაზე ყველგან თოფიანი ჯარის კაცები და პლასტუნები მოჩანან...

ჯარის ბანაკი თავდება და იწყება თვითონ ოზურგეთი. ყველგან სრული სიწყნარება. აქაც შეიარაღებულ ჯარის კაცებს ხედავ, გიკვირს და ვერ გაგიგია მათი დანიშნულება აქ, ამ მყუდრო ქვეყანაში. ბაზარში გაცხარებული ვაჭრობაა ჯარის კაცების წყალობით. ერთ ადგილას შეგროვილა ორმოციოდე ჯარის კაცი; ამათ ბაზრის წესიერებას უნდა ადევნონ თვალყური. ყველას დაღვრემილი, აპატიური სახე აქვს. ლაპარაკი სრულებით არ მოისმის მათ შორის და იგინი მოწყენით უყურებენ უღვეველ წვიმას. მხოლოთ პლასტუნების პატრულები დასეირნობენ არხინათ და მათ ბოროტ სახეებზე მხეცური, პირტყველი გამომეტყველება იხატება. ამათ და ყაზახ-რუსებს ყველა ზიზლით უყურებს აქ, სალდათი კი ყველას ებრალება.

7 თვეა, რაც გურიაში არ ყოფილვარ და ყველა იმ ამბებს შემდეგ, რაც ამ ბოლო დროს დატრიალდა იქ, ერთი ორათ მაინტერესებდა თავისუფალი, გაბედული გურულების ნახვა და მათი ახლანდელი მდგომარეობის დაწვლილებით გაგება. მაშინ, ამ შვიდი თვის წინეთ მთელი გურია ცერზე იდგა, ყველგან გაფაციცებული მუშაობა იყო ხალხის შემოქმედებითი ძალისა. ცხოვრება დულდა და გათვითცნობიერებულ გურულების გულში და გონებაში სამუდამოთ იტკეპნებოდა შეურყეველი რწმენა სანატრელი მომავალის მოპოებისა. ყველა ზიზლით და წყევა-კრულვით იგონებდა იმ ახლო წარსულ დროს, როცა გაჭირვებას, დაჩაგვრას და მონობას საზღვარი არ ქონდა და თითონ ჩაგრულთ კი არ ესმოდათ მიზეზი არსებულ უსამართლობისა, უდრტვინველათ იხრიდენ ქედს ძალმომრეობის უღელქვეშ. ყველაფერი უბრალოთ და მარტივათ იხსენებოდა მათთვის და მზესავით ნათელი მოძღვრების სხივი სამუდამოთ შეიჭრა მათ მკვირცხლ გონებაში. ერთიათათ მწვავე და აუტანელი ხდებოდა მათი მდგომარეობა და ამ მდგომარეობიდან თავის დახწვევის სურვილი ბუნებრივ მოთხოვნილებათ იქცეოდა. ასეთ მდგომარეობაში იმყოფებოდა გურია ამ შვიდი თვის წინეთ.

გურიის მოძრაობამ ძალიან ბევრის ყურადღება მიიქცია და ეს ასეც უნდა მომხდარიყო, რადგან ეს მოძრაობა იმდენათ აშკარა და თვალსაჩინო იყო, რომ მისი ჩაფუჩჩეჩება და დაფარვა ყოველად შეუძლებელი შეიქნა. თვით იგინიც, ვინც წინეთ გურულების გამოფხიზლებას სამასხაროთ იღებდენ და ამ მოძრაობის მეთაურებს ხალხის მტრებათ თვლიდენ, ახლა ფრიად ჩაფიქრა გურიის ამბებმა მათ დაინახეს ამ მოძრაობის ძალა, ვეღარ შესძლეს მისთვის გვერდის ახვევა და წინეთ მისი მტრები და ორგულები ახლა მის მოსარჩლეთ, ერთგულებათ გამოვიდენ. ყველაზე უფრო საწყენი და სახელის გამტეხი გურიის გამოღვიძება რასაკვირველია მთავრობისთვის შეიქნა. გურულებმა ყოველ გვარი კავშირი შეწყვიტეს ადგილობრივ მთავრობასთან, უარყვეს დაობებული, გამათახსიერებელი წესები და ახალს, თავისუფალ გზას დაადგენ; მთავრობას ელდა ეცა, მან დაინახა, რომ ეს ერთი მუქა ხალხი საუკუნებით მოპოებულ ყალბ კრედიტს უკარგავდა მას და გა-

დაწყვიტა ვურიის მოძრაობის ამოფხვრა; გურიაში მოძრაობის ამოფხვრა კი გურიის, გურულების ამოფხვრას ნიშნავდა, რადგან ამ მოძრაობის იდეები ყველა გურულს ძვალში და რბილში აქვს გამჯდარი. ეს კარგათ ესმოდა ჩვენ მთავრობას და მან გაგზავნა გურიაში მთელი არმია გენ. ალიხანოვის მთავარ-სარდლობით. ჯარის გაგზავნას მოყვა სულთან კრიმ-გირეის გაგზავნა და ჩვენი დროის დამახასიათებელი კომედია მთავრობის ვითომდა მზრუნველობისა. კრიმ-გირეის გულახდილათ უთხრეს გურულებმა თავიანთი გასაჭირი, წარუღვინეს მოთხოვნილებები და ისიც დაუმატეს, რომ ახლანდელი მთავრობიდან იგინი არაფერ სასიკეთოს არ მოელოდენ. დასრულდა კრიმ-გირეის მოგზაურობა; რა შედეგი მოყვა მას? გენერალი ალიხანოვი თავის არმიითურთ გადაბანაკდა ნატანებიდან ქ. ოზურგეთში, სადაც დღემდის იმყოფება. აღმინისტრატული წესით დაატყვევეს და გადასახლებას უქადიან მკაცს, რომელთაც არავითარი დანაშაული არ მიუძღვის არავისთან: ყაზახ-რუსებმა და პლასტუნებმა თავისებურათ წაიხსნეს აღვირი და არ ინდობენ არავის საკუთრებას. იმ გურულებს, რომლებიც ძალმომრეობის წინააღმდეგ იბრძვიან, ვინ იცის რა და რა ძალმომრეობას აბრალებენ (გენ. ალიხანოვის ტელეგრამა) და სხვა და სხვა.

როგორც ზევით ვთქვით, გურულების რწმენა არ არის ყალბი და უსაფუძვლო, ის თვით ცხოვრებაზეა აშენებული და ვერავითარი ძალა ვერ აღმოფხვრავს მათში ამ რწმენას. ეს თითონ გურულებმაც კარგათ იციან და მით უფრო აუტანელი და მწარეა მათთვის ახლანდელი მდგომარეობა. პატარა „ბაღნებიც“ კი, რომელთაც ცელქობის მეტი არაფერი არ უნდა ახსოვდეთ, დღეს მთელ გურიაში ერთობას და თავისუფლებას გაიძახიან და ვერცხლის ზარასავით წკრიალა ხმით ახალი დროის შესაფერ ლექსებს მღერაინ.

ახლა გურიაში ვეღარ დაინახავ ისეთ აღფრთოვანებულს, ანთებულ სახეს, როგორც ამ შვიდი თვის წინათ. ახლა ყველასათვის ცხადია დღევანდელი აუტანელი და დრამებითი, წარმავალი ცხოვრება. ყოველი გურული გრძობს, რომ ახლო მომავალში სულ სხვა ჯარა დატრიალდება და წუხს, რადგან ჩქარობს ამ სასიხარულო მომენტის მოახლოებას. მათ იციან, რომ ძალ-მომრეობისთვის შესაფერი პასუხის გაცემა ჯერ-ჯერობით არ არის ხელ-საყრელი და ყაზახ-რუსების ქცევით გამოწვეულ ბრახს და სხვა ამ გვარ უდიერ მოპყრობის ნიმუშებს გულში იხვევენ. ამას წინათ ოზურგეთში მიდიოდა ერთი გურული გლეხი ცოლით. გზაზე ყაზახ-რუსი შეხვდა, მივარდა ქალს, მოხვია ხელები და აკოცა. ამას სხვა დროს არავითარი გურული არ მოითმენდა, მით უმეტეს შეურაცხყოფილი ქალის ქმარი, რომელიც, თურმე, ძალიან ფიცხი კაცია. საბრალოს ბრახისაგან კანკალი დააწყებია, მარა მაინც შეიკავა თავი.

— იმ ყაძახს გავანიორწყალეზდი იქინეი, მარა დროზე გამახსენდა რა სისხლის ღვრაი მოყოლობდა სიკვდილს და, ისევე, ჩემს გულს შევაკტე მირჩევნია მეთქი გავიფიქრეო, ეთქვა შეურაცხყოფილ გურულს.

ასეთ მდგომარეობაშია ახლა გურია.

ქუთათურის შენიშვნები

დიდი ხანი არაა—სულ 3—4 კვირაა, რაც ახლანდელმა გლეხთა მოძრაობამ რაჭა-ლეჩხუმშიაც თავი იჩინა და როგორც სხვაგან,

აქაც მიწების სიფარდობის გამო, შემამულებებს წარედგინეს თავიანთი მოთხოვნებიანი მიწების შედგენიან ნაწილებში დათმობის შესახებ. რასაკვირველია, სხვაზე უფრო აქაური შემამულებები შეამოთხათ მშრომელთა მოთხოვნებებში.

რატა-ლეხუმისა და კიდევ იქით—სვანეთში დაწეულ მოძრაობას მკაცრი წინააღმდეგობა გაუწიეს და ზოგიერთ შემთხვევებში მთავრობის წოდების თანახმად კი მოქმედებენ ქვეყნის სამარცხვინოთ. ხაღხმა სასოფლო კანცელარიები და მათი სულის ჩამდგმელნი უარყო, მამასახლის-ბოქაულები და იმათი ნაწარმოები ქადაგებო კანცელარიებიდან გამოიტანა და ქარს გაატანა. ბოქაული და ერთ ჯაგას დგელიც კი იფრინეს წინ და ისინი თავ ქედ-მოგლეჯილნი ქუთაისში ჩამოაჭრენ საშველათ.

ლეხუმში მომხდარი ამბები სვანეთშიც გადავიდა და იქ გარდაფხადებებს თავადური ძილი დაუფთხო. იმათ იფიქრეს, არჩიეს და გადაწყვიტეს, ჩვენ თავისუფალ სვანეთში ძალიან ვარცა ვცხოვრობთ ჩვენ უმებთან, მათთან ვასუფოვი ჩვენ არაფერი გვაქვს და მამ აქ ხაღთაობის მოძრაობას ადგილი არ აქვს და ნურც ნურავის შემოუშვებთ ჩვენ სამწესშიო. თქვეს ეს თავადებმა და 6 აპრილს შემთხვევად მიეცათ შეესრულებინათ თავიანთი გადაწყვეტილება.

ამ დღეს თ-დ გარდაფხადებებთან ს. დაშეთში სტუმრათ მივიდა როგორც მასწავლებელ ნათესავთან თ-დო შამშუ კელაგანი. შევიდა თუ არა ახალგაზდა სტუმარი ეზოში და მიესალმა ბავშვს, გავარდა თოფი სახლის ბაღკანიდან და შამშუ მოწვევებ ძირს დაეცა. მისვე გამოვიდნენ სტუმრის თოფით მომასწავლებელ თავადები და დაინახეს თუ არა მოუხატოებელი სტუმარი ჯერ კიდევ არ მომკვდარაო, კეზსიოდე ტყვია კიდევ დასრეს, ხანჯლითაღი ხელი მოუთავსეს და იქვე სული გაანთხვეეს. აბა რას მოიფიქრებდა გულუბრებიოდა ახალგაზდა იდეალისტი, თუ მას მასწავლებელი თუ თავადობით არა, ნათესაობით მაინც არ გაიტანდნენ.

ამ იმედით გამოეცემებინა უკან განსვენებულს მსკდობელი, რომელსაც გაეფთხილებინა იგი „ნუ მიღისარ ბატონო, თორემ გარდაფხადები დაქანებულნი არიან, მოგკლავთ“ და მართლაც სისწორით აუსრულდა უბედურ შამშუს გონიერი მჩქვლის სიტყვა. მაგრამ ჯერ ამ სიტყვებმა შეაჩერა ეს მხე, თავის ამჩემებულ მიზნით გატაცებული ახალგაზდა და თავიანთი მოქმედებში ფრიად კეთილ აზრის დასახერგათ მაინც გაუშრა.

შამშუ იყო ლეხუმის წარჩინებულ თავადიშვილ აასონ გელაგანის შვილი, რომელსაც ვარცათ იცნობს მთელი იმერეთის საზოგადოება, დოგორც მის მოწინავე ჯგუფის წარმომადგენელს. მამის ფჯანში შამშუ თავისუფლათ იბდებოდა. მამამ იგი ქუთ. გიმნაზიაში მისცა. ფჯანში თავისუფლებას შეხვეულ თავადიშვილს, ქუთ. გიმნაზია ცინეთ მოხვეუა, სადაც უბრალო მის მოძრაობასაც კი მიზეზებით თავადურს აღეხებდნენ და ყოველ მის ნაბიჯს სასტოკ სკოლურ რეჟიმს უმორჩილებდნენ. ამიტომ იგი განშორდა გიმნაზიას და შევიდა ქუთაისის სამეურნეო სასწავლებელში, სადაც იმ ხანებში გაცილებით მეტი თავისუფლება იყო და სკოლური ცხოვრებაც უბრალო, დემოკრატიული. იქ ამ დროს საუკეთესო პერიოდი იყო შეგირდთა ცხოვრებაში. იქ თავი მოიყარეს სხვა და სხვა სასწავლებლებიდან გამოსულმა ნიჭიერმა ახალგაზდებმა, რომელთაც მუერნობას ვარცა, რაც ამ სასწავლებელში არასოდეს არ ყოფილა ჯეროვანათ დაქნებულნი, თვით განვითარება დაისახეს თავის მიზნათ და საქმეს ემსახურებოდნენ.

სამეურნეო სკოლის დამთავრების შემდეგ, შამშუ რუსეთში წავიდა უმაღლესი სწავლის მისაღებათ. სასწავლებელში შესვლამდე, იგი ემზადებოდა ოდესში, სადაც სტუდენტობაში ტრიალებდა. იქ მან სამი წელი დაუო და სასწავლებლებში მოძრაობის დროს ისიც გამოისტუმრეს კავკასიაში. ჩამოვიდა თუ არა სემპობლოში, შამშუმ თავისი სწავლა-განვითარების პრაქტიკულათ გამოეყენებს საქმეს მოკიდა სკოლი, დაუახლოვდა აქ ხაღხში მომქმედ ჯგუფს. შეუთანხმა მათ მოძღვრებას თავის განვითარებით შექნილი ცოდნა და ხაღხის

თვითცნობიერების—ამ, დღევანდელ ცხოვრების პირობებში ეკლიანო გზის გაკავებას შეუდგა. მან თავის მომქმედ ამხანაგებთან ერთათ გამოირკვია ხაღხში სამოქმედო სამდროვო პრგრამა და ამხანაგებს უთხრა: ყველასაც მთავრებულ რატა-ლეხუმს უნდა მივაშურო, ჩვენი ქვეყნის ყველა მხარეებში გამოიდგოს, ამოძრავდა, საერთო ხმას ბანს ადღვეენ და ჩვენებურებს კი ძინავთო. მე მათი შვილი ვარ, მათი ავი და ვარცა დაახლოებით ვინც და იმათში სამოქმედოთ მე წავალო და მართლაც მიამურა მან თავის მხარეს, სადაც ახალი მოძრაობა ახლათ დაწეულიყო და არა სასურველი მიმართულება მიეღო და აი იქ, სადაც ამ არა სასურველ მიმართულებას განსვენებელი, თავის მოძღვრების კვლამბაზე კალამოტში აყენებდა მას და საცა ხაღხს ჯერ არაფერი გაეცა ახლანდელი მოძრაობის, იქ მათ თვითცნობიერებდა, ურკვევდა რა თავიანთ დაბეჭდებულ მდგომარეობას.

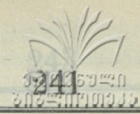
აი ამ წმიდა მოვალეობის სასამსახროთ აღსდელი ოც და ორი წლის ახალგაზდა უდროვოთ გამოსასლმეს წუთი-სოფელს სვანეთის თავადებმა და მათ მთელი გვარეულობის საისტორიო, სამარცხვინო საქმე ჩადინეს, რასაც ისინი ხაღხის წინაშე დიდის კეთილის საქმის ჩადენით თუ გამოიყოდიან.

სვანეთიდან ჩამოსვრენს უდროვოთ სიცოცხლეს გამოსასლმებული შამშუ კელაგანი თავის სამშობლო სოფელ ახალ-ჭაღას ლეხუმში და 12 აპრილს უკვე დასაფლავეს. გასვენებას 200—3000-დი ხაღხი დაესწრო მომეტებული გლეხობა, რომელიც მწარეთ და გულწრფელათ ტირიდა თავის ქვეყნისათვის თავდადებულ შვილს. მომტირალი საზოგადოება ერთი მერეზე მოდიოდა უკანასკნელათ გამოსასლმარ სიტყვის სათქმელათ. ყველა მათგანს ცალკე გვირგვინი მოქმედა შესაფერის ზედწარწერებით. ასეთი წითელი ლენტებით შემკული გვირგვინები თორმეტამდე იყო. სამი გვირგვინი ქუთაისიდან გაიკავება აქაური მუშების, ნოქრების და განსვენებულის ამხანაგ-მეგობრებისაგან. საფლავზე რამდენიმე სათანადო მხობის სიტყვები წარმოითქვა. რატა-ლეხუმის საზოგადოება, აგრეთვე მამა განსვენებულის თავადი აასონ კელაგანი უგულითადეს მადლობას უცხადებს ყველას, ვინც თავის დასწრებით, თუ შორიდან მიუხარების გამოცხადებით თანაგრძობა გამოუცხადეს უდროვოთ დაკარგულ მათ შვილის სახელს.

ამდენა ხაღხის სოფლათ თავ მოყრამ განსვენებულის პატივის სცემლათ დიდი, უმაგალითო გამასვენებელი გავლენა იქნა: გლეხობასაც, რომელთაც შევიტეს ერთმანეთს შამშუს ნაქადაგებ საქმეს არ უდალატებო... უდროვოთ დაკარგულ შამშუს ხსენისათვის ხომ ეს ხელთუქმნელი ძეგლი ყველა ხელით ავებულ ძეგლზე უძვირფასესი იქნება...

სასტუმროებისა, რესტორანებისა და კაზინოს სახლებში მოსამსახურეთა კრება.

თერთმეტ აპრილს სასტუმროების, რესტორანების, კაზინოს სახლების და რკინის გზის ბუფეტების მოსამსახურეები გაიფიცენ. მათმა ამოძრავებამ მთელი საზოგადოება განაცვიფრა. არავინ ფიქრობდა და მოელოდა, რომ ეს ცამეტ ათასზე მეტი დაქსაქსული ადამიანები ასე მჭიდროთ შეერთდებოდნენ, მედგრათ და გაბედულათ მოითხოვდნენ აუტანელი ცხოვრების პირობების გაუმჯობესებას. რადგანაც გაფიცვა გავრცელდა და ამ დიდ ღრესასწაულებზე საზოგადოება უხერხულ მდგომარეობაში ჩავარდა უმოსამსახუროთ, 15 აპრილს ქალაქის საბჭოს დარბაზში კრება შესდგა მოსამსახურეების მიერ წამოყენებულ მოთხოვნებილებების განსახილველათ (ეს მოთხოვნებილებები ჩვენს გაზეთებში უკვე იყო დაბეჭდილი) დილის ათ საათზე საბჭოს დარბაზი ხალხით გაქვდილი იყო. იმოდენა გაფიცულ მოსამსახურეებს დარბაზში თავი მოყვარათ, რომ ნემსი ვაგეგლოთ იატაკზე არ დავარდებოდა. ვინც

დარბაზში ათ საათამდის შესვლა ვერ მოასწორო—ქუჩაში, დარბაზის კარიდორში და კიბეებზე დარჩა. ამ კრებას გაფიცული მოსამსახურეებს გარდა ხაზინების ერთი ნაწილიც დაესწო. კრება დაახლოებით 10 საათზე გაიხსნა და ერთხმად თავმჯდომარეთ ს. თ. ჭრელაშვილი, მდივნათ ბ. ნიკოლაძე აირჩია. პირველ ყოვლისა კრებამ მოითხოვა ადმინისტრაციის და ჯაშუშების კრებიდან გაძევება, რის შემდეგ თავმჯდომარეს განუცხადა, რომ უკეთეს დაჭერილ ამხანაგებს არ ვაათავისუფლებენ მუშაობას არ დაუბრუნდებითო. ამასთანავე ერთხმად ამოღენა ხალხმა იგრილა და მოითხოვა, რომ სხირტლაძეებს აუცილებლათ რესტორანები დაუხურონ, რადგანაც ისინი ყველაზე მეტათ წოვენ სისხლს, თელავენ მოსამსახურის პიროვნებას და ერთი სიტყვით ჯანაბურ პირობებში არიან მისი მოსამსახურებიო. ამ მოთხოვნებზე ბ. ჭრელაშვილმა კრებას უთხრა, რომ მთავრობა თქვენს თხოვნას არ შეიწყნარებს. თქვენ შეგიძლიათ მათ მოთხოვნილებანი წარუდგინოთ, თუ დაჰაბულდენ, ხომ კარგი, თუ არა და, მუშაობას ნუ შეუდგებითო. თავმჯდომარის პასუხათ ხალხში გაიშალა: არ მიეცეს სხირტლაძეებს მოსამსახურეები!.. დაუხურონ რესტორანები!..

შემდეგ ერთმა დაიწყო: აუტანელია და საშინელია ცხოვრების პირობებმა გვაიძულა, რომ გავფიცულიყავით. დიდი ხანია საზოგადოათ მუშა ხალხთან ჩვენც, მოსამსახურეებს, შეუბრალებლათ სისხლს გვწოვენ, თითქმის ოცდა ოთხი საათის განმავლობაში შეუღვენებლათ ციბრუტივით გვატრიალებენ, დღითი დღე ჩვენი სხეული სუსტდება, სულით კი ვღუბტირდებით და მარტოთ ჩვენი საბრალო ჩონჩხი რჩება და მეტი არაფერი. კაი ხანია ჩვენს პირადობას ჯვენიან, კაიხანია გვამცირობენ, გვათახსირებენ მოურიდებელი ქალბატონები, ჟინით აღსავსე ვაჟბატონები და უდიერ-უმძლარი სტუმრები. ჩვენ კაი ხანია სამართლიანი შრომის ფასის ნაცვლათ რაღაც «საჩუქარს» გვამღვევენ, რითაც ისეთაც ჩვენი ალების მიერ დამცირობულ ადამიანობას ერთი ორათ ამცირობენ, და ამ კრული «საჩუქარებიდანაც» არაფერი ჩვენ არ გვრჩება, რადგანაც უმძლარი ალები ათასგვარი ჯარიმის სახით, დაკარგულ-გატეხილი ჭურჭლების საფასეთ, დაძველებულ სუფრის თუ ხელსახოცის გასახლებლათ და «საოცარი ყულაბის» გასავსებათ, მუშტრების ნისიების გასანადღებლათ გვახთვენიებენ.

ჩვენ რადგანაც მოსამსახურეები ვართ ყოველგან და ყოველთვის უნდა ვსდუმდეთ. ჩვენს პირადობას თელავს ალა, დიასახლისი, პოლიცია. კახაკის მწვავე მათრახები გვერდებს გვიჭრელებს და არც მუშტარი გვაკლებს ხელს, რადგანაც „ლაქია“ ვართ და უმრავლესობის შეხედვით „ლაქია“ ხომ პიროვნება არ არის!..

ჩვენ მეტათ ბევრი გასაქირი გვადვას, მაგრამ ყველა ჩვენი მწუხარების ჩამოთვლას ერთ წელიწადსაც ვერ ვაათავებს ადამიანი. ჩვენს ცხოვრებაში ხშირათ ბევრ ისეთ რამეებს შეხედებით, რომ პატიოსანი ადამიანი გავონებისათნავე ცხრა მთას იქით ვადიკარგება. ჩვენ ხაზინებს, რომ მეტი შემოსავალი ქონდეს, მუშტრებმა რომ მეტი ისიამოვნოს, ნამუსზე და პატიოსნებაზე ხელს გვალებინებენ და პროსტიტუტკებს აქეთ-იქიდან ბალების «კაბინეტებში» თუ «ნომრებში» გვაყვანინებენ...

ჩვენი ალების დასახსიათებლათ—სთქვა მოლაპარაკემ—მოვიყვან ერთ ფაქტს: სხირტლაძეს ერთი მსუქანი კაჭა ყავდა. ეს კაჭა მისი ცოლის უპირველესი გამართობი იყო მოწყენილობის დროს და რასაკვირველია კაჭა ცოლ-ქმარს ძლიერ უყვარდა. მაგრამ საუბედუროთ ერთ მშვენიერ დღეს კაჭა სადღაც გავარდა და დაიკარგა. მოსამსახურეები სხირტლაძემ კატის საძებრათ აქეთ-იქით ვაგზავნ გამოგზავნა და რომ ვერსად იპოვნეს დაერია «ლაქიებს», ბევრი ლანძღა და ბოლოს კატის ფასი გადაახდენია.

თავმჯდომარე. რამდენი გადაახდენია? ვე სულ ერთია—სთქვა მოლაპარაკემ—რამდენიც გადაახდენია. როგორც სხირტლაძეებს, ისე სხვებსაც რასაკვირველია, ჭურჭელზე და კაჭაზე ნიხრი დაწესებული არა აქვს, რამდენიც სასურველია, იმდენს ახდენენ; კაჭა, როგორც ვსთქვი, ძლიერ უყვარდა და ალბათ ბოლომათ გადაახდენია, მაგრამ საქმე ამში არ არის, საქმე იმაშია, რომ გაქცეული კატის ფასი «ლაქიებს» გადაახდენია...

შემდეგ მოლაპარაკემ ნათლათ და ცხადათ დაასურათათ თუ რა მდგომარეობაშია კერძო სახლებში მოსამსახურეები. ვაკაბასებული დიასახლისი დილიდან საღამომდის ცხვირში სცემს მოსამსახურეს. მუდამ ჟამს გაიძახის: ეს დააქციეს, ეს დაამსხვრიეს, დამღუბეს, მთელი ჩემი ოჯახის ავლა-დიდება გაიტანეს, და საწყალ მოსამსახურეს კარში აგდებს... (კრება ამ სიტყვებს ხანგრძლივი ტაშის კვრით მიეგება).

შემდეგ ბ. ნიკოლაძემ კრებას მიმართა და ურჩია, რომ შემდეგშიაც ასე დაქსაქსულნი არ დარჩენ და ცხოვრების პირობები გაიუმჯობესონ, მათთვის აუცილებლათ საქიროა კორპორაციის და ბიუროს დაარსება. აი ამ კორპორაციის საშუალებით თქვენ მჭიდროთ შეერთდებით და შეგვძლებათ ალებს ბრძოლა გაუწიოთ, ცხოვრება გაიუმჯობესოთ და სხვა. მაგრამ ამ კორპორაციის და ბიუროს დაარსება კრებამ არ მიიღო!) და ბევრი დამამტკიცებელი საბუთი ბიუროს უფარგისობისა წამოაყენა, რის შემდეგ წაკითხულ იქნა სამნაირი შემუშავებული მოთხოვნებიანი: 1) რკინის გზისა, სასტუმროებისა, რესტორანებისა და კერძო სახლებში მოსამსახურეებისა.

მოთხოვნებიანი კრებამ ერთხმათ მიიღო და დაადგინა: 1) თუმცა რკინის გზის ბუფეტების პატრონები მხათ არიან დააკმაყოფილონ თავიანთი მოსამსახურეები, მაგრამ სანამ ყველანი არ დააკმაყოფილდებიან, ერთი-ერთმანეთს არ უღალატონ და მუშაობას არ შეუდგენ. 2) სანამ დაჭერილ ამხანაგებს არ გაათავისუფლებენ, არავითარ შემთხვევაში გაფიცვაზე ხელი არ აიღონ. 3) ეს პირველი და უკანასკნელი კრებაა, მოსალაპარაკებლათ აღარ შეიკრიბებიან, თავიანთი მოთხოვნილებანი ალებს წარუდგინეს და, სანამ არ დააკმაყოფილებენ, მუშაობას არ დაუბრუნდებიან. 4) მოთხოვნილებანი „ერთი წერტილის შეუცვლელათ“ უნდა დააკმაყოფილონ (ყველა ამ დადგენილებას კრება აღტაცებული ტაშის კვრით ეგებებოდა).

თავმჯდომარემ შესთავაზა კრებას, მოთხოვნილებანი წარადგინეთ და ვადა დანიშნეთ, თქვენ კი მუშაობას შეუდგებით და, თუ ამ ვადაზე არ დაგაკმაყოფილებენ, ისევ გაიფიცებითო. მაგრამ კრება ამ რჩევას არ დაეთანხმა და დაიშალა.

საზოგადოათის ისტორიიდან (1848)

I. ბურჟუაზიის გაბატონება.

„თუმცა ბურჟუაზიული საზოგადოება ვერაფერი გმირია, მარა მის დასაბადებლათ კი საქირო იყო გმირობა, თავგანწირულობა, ტერორი, საშინაო და საგარეო ომებიო“, ამბობს კარლ მარქი.

და მართლაც, დიდი რევოლიუცია—ეს პირველი უდიდესი გალაშქრება თანამედროვე, ბურჟუაზიული, საზოგადოებისა ძველი, ფეოდალურ-აბსოლიუტური საზოგადოების წინააღმდეგ ვერ უნდა დასრულებულიყო საშინაო ბრძოლით.

1) სამწუხაროთ „ცნობის ფურცლის“ და „ივერიის“ კორრესპონდენტებმა გამოაქვეყნეს, რომ ვითომც კრებამ ამ ბიუროს დაარსების სურვილი განაცხადა, სწორეთ ვერ გავიგია რამ შეიყვანა ეს კორრესპონდენტები შეცდომაში.

ის წყობილება, რომელიც რევოლიუციამ ძირიანათ ამოაგდო საფრანგეთში, ერთიანათ ბატონობდა ევროპის დანარჩენ ქვეყნებში (გარდა ინგლისისა). ლუი მე-16 თავის მოკვეთამ შეაშფოთა ყველა მეფენი, რესპუბლიკის გამოცხადებამ შეანძრია ყველა ტახტები და—მათაც გადაწყვიტეს ფრანგების „ქულის სწავლება“. პრუსია, ავსტრია, რუსეთი თავს დაესხნენ საფრანგეთს, მოპოვებული თავისუფლების ძალათ ჩასაქრობათ და გაუქმებული მტარვალობის ასადგენათ. მასასადამე რევოლიუციის გამარჯვება შინაურ მტერზე შესაძლებელი შეიქნა მაშინ, როცა ის გაიმარჯვებდა გარეშე მტერზე. თავისუფლება საჭიროებდა შეიარაღებას და მახვილის ამღებთა მახვილითვე განადგურებას. ძლევა-მოსილი მხედრობა, თავდადებული მეომრები—აი რესპუბლიკის ერთად-ერთი ფარხმალი. სარბიელზე გამოვიდა ნაპოლეონი და დაიწყო თავისი სახელოვანი ომები, მან შეემუსრა იერიშით მოსული მტერნი, მოვლო ევროპა კიდით-კიდემდე, ააფრიალა ყოველგან თავისუფლების დროშა, განადიდა საფრანგეთის სახელი და მადლიერმა სამშობლომ ჯილდოთ იმპერატორობის გვირგვინი მიუძღვნა.

პირველ რესპუბლიკამ ზნეობრივით შეაპირველი იმპერია. რევოლიუციის მიერ გამოწვეული ძალა დაუპირდაპირდა რევოლიუციასავე და შთანთქა მისი დაწესებულება. ნაპოლეონი მოწოდებული იყო ბურჟუაზიული საზოგადოება გაემეფებია ხმლის საშვალეზით, ნამდვილათ კი ხმალი გაამეფა ბურჟუაზიულ საზოგადოებაზე. მუდმივმა მოღსვენარობამ და საომრათ მზადებამ შეაფერხა ვაჭრობა-მრეწველობა, ფაბრიკა-ზავოდები და მიმოსვლა. სახნავ-სათესი მიწები უკაცობით გავერანდა, მეურნეობა მოუძღურდა, საგარეო ვაჭრობა დაეცა. ჯარში სამსახური სანატრელ ხელობათ გახდა. ამით ამაღლდა მხედარი და დაქვეითდა მოქალაქე, პატივი და წარჩინება მიენიჭა სარდალს, მოაკლდა ვაჭარს და მრეწველს. ხმლის არისტოკრატამ დაამსხვრია ფულის არისტოკრატია და მათ შორის ჩამოაგდო განხეთქილება. იმპერიის არსებობის გაგრძელება აღარ შეესაბამებოდა ახალი საზოგადოების განვითარებას; პირ იქით, მას წინ ელობებოდა და ვზას უკრავდა და კიდევაც შედგა ბურჟუაზიის დიდი ოპოზიცია მის დასამხობათ. ამით ის ფაქტიურათ მიემხრო ძველი აზნაურობის ოპოზიციას, რომელიც ნაპოლეონს „მატრაკვეცათ“ თვლიდა და ისევ ბურბონთა გვარის გამეფებას ცდილობდა. ყოველ დიდი ომის წინ პარიჟში მზადდება შეთქმულობა და უცდიდა ნაპოლეონის დამარცხების ამბავს, რომ ის უტახტოთ გამოეცხადებოდა და მისი წყობილება დაენგრიათ. ბოლოს როგორც იყო, უძღვევლი გზირი ძღვეულ იქმნა და ომის ველზე მოპოვებული გვირგვინი ომის ველზე დატოვა. მის ორჯერ დამარცხებას (1814 და 1815 წ.წ.) და მტერთა შეერთებული ჯარების პარიჟში ორჯერ შემოსვლას აღფრთოვანებით მიეგება როგორც ბურჟუაზია, ისე ძველი თავად აზნაურობა. ამათ როგორც გამარჯვებულთ წილათ ხვდა იმპერიის ნანგრევზე ახალი წყობილების აგება.

როგორი უნდა ყოფილიყო ეს წყობილება? მაშინ როდესაც ბურჟუაზია რევოლიუციის ღვიძლი შეილია და მისი ბატონობა მოძრავი ქონების—კაპიტალის და ქალაქის ბატონობაა, თავად-აზნაურობა ერთიანათ ძველი წესის ნაშთია და მისი ბატონობა უძრავი ქონების, მამულის და სოფლის ბატონობაა. ამ ორი ბატონის ერთათ გაბატონება ნიშნავს სახელმწიფოს ორ მოპირდაპირე პრინციპზე დაყრდნობას, მის ორთავიანათ გამოცხადებას (დუალიზმი); ხოლო ერთერთის გაბატონება აუცილებლათ მოითხოვს მეორის და-

მორჩილებას და პოლიტიკურ ასპარეზიდან გარეკას. და აი თვითეული შეეცადა სახელმწიფოს ბორბლის თავის სასარგებლოთ ამოძრავებას. მაგრამ რადგანაც არც ერთი ეს ერთ განუყოფელ მარს არ წარმოადგენდა, ამიტომ მათი ბრძოლა რთულდება და ხშირათ მათთვის სრულიად მოულოდნელ მიმართულებას ღებულობს. თავად-აზნაურობა იყოფოდა ორათ: პირველი, საშვალო და წვრილი აზნაურობა, რომელიც რევოლიუციის ქარტეხილს არ შეუშინდა, სამშობლოში დარჩა და ახალ წესს ასე თუ ისე შეეჩვია. ეს ცხადათ ხედავდა, რომ ძველი დროის აღდგენა შეუძლებელია და ცდილობდა ახალი დროის ცნობას, მის დაწესებულებათა ხელში ჩაგდებას და თავის იარაღათ მოხმარას. ბურჟუაზიულ საზოგადოებაში თავად-აზნაურობის ბატონობა—აი მისი დროშა! სულ სხვას ელტვოდა ბრწყინვალე წოდების მეორე ნაწილი—არისტოკრატია, რომელიც საზღვარ-გარეთ გადაიხვეწა, უცხო მტერთ მიემხრო რის გამო რევოლიუციამ მამულები ჩამოართვა, ჩალის ფასათ გაუყიდა და ასე მან ყოველივე კავშირი სამშობლოსთან გასწყვიტა. ეს ემიგრანტები ახლა უკან დაბრუნდენ და თავისი მეთაური, თავმოკვეთილი მეფის ძმის, ლუი მე-18 მამა-პაპურ ტახტზე აყვანით „დაკარგული საშობის“ დაბრუნებაზე ოცნებობდენ. ესენი არ სცნობდენ ახალ დროს, ახალ ცხოვრებას და პირდაპირ რევოლიუციის წინადროის აწმყოში გადმოტანას აპირებდენ. ამით ისინი იბრუნებდენ როგორც მამულებს, ისე პატივს და გავლენას.

მეორე მხრით, ბურჟუაზიამაც განაცადა შესამჩნევი ცვლილება. ის, დიდი რევოლიუციის დროს ჩვილი განუვითარებელი და დაბალ ხალხთან ერთათ ერთ ბანაკში მდგომი („მესამე წოდება“) და ამიტომ ისე რევოლიუციონერი, შემდეგ უკვე გაღონიერდა, გამდიდრდა, ერის დანარჩენ ნაწილს გამოეყო და თავის ბუნებრივ ნაწილებათ დანაწილდა. მის შეძლებულ ნაწილს მეთაურობდა ფინანსიური არისტოკრატია, რომელიც ფულის აღებ-მიცემობით, განსაკუთრებით ხაზინის თავის მოვალეუ გახთომით დიდათ გამძლავრდა. იმპერია მართალია მას უდიერათ ეპყრობოდა, ჩარჩათ თვლიდა, სამაგიეროთ მუდამ ფულის მისესხებით და ახლათ დაარსებულ „საფრანგეთის ბანკის“ მათ ხელში ჩაგდებათ ხაზინა მის სწველ-ფურათ გარდაიქცა. და აი ბანკირებმა მოინდომეს ეკონომიურ ძალასთან ერთათ პოლიტიკური ძალის დაპატრონება და აწით თავის ქონების კიდევ უფრო გაძლიერება. რა უფლებით უნდა მოეთხოვა სახელმწიფოს სათავეში ჩადგომა? რასაკვირველია, არა შთამომავლობითი უფლებით, ვინაიდან ისინი იყვენ გუშინდელი ვიგინდარანი და თავისი მხნეობით, ნიჭით და მოხერხებით დაბალი საფეხურიდგან მაღალზე აწეულნი. მასასადამე ისინი წინ წასწია პირად გამჭირახობამ და საქმიანობამ. მათი აწმყო მათივე ხელით შექმნილია და არა შთამომავლობით გადმოცემული. და რადგანაც ეს უეჭველათ შესაფერ ნიჭს მოითხოვს, ამიტომ წამოაყენეს ნიჭის თეორია და საფუძვლათ დაუდვეს შექმნებულ ბურჟუაზიის პოლიტიკურ მოძღვრებას. ეს თეორია დაასაბუთა და განავითარა ცნობილმა ისტორიკოსმა და სახელმწიფო მოღვაწემ ფრ. გიზომ. ის წერს: თავად-აზნაურობის ბატონობა დაფუძნებულია შთამომავლობითი უპირატესობაზე, ე. ი. დაბადების უბრალო შემთხვევაზე. შეიძლება ბრყვი ხარ, მარა რაკი კეთილშობილისაგან დაიბადე, ბატონი უნდა იყო. მეორე მხრით, ხალხის ბატონობა დამყარებულია „დამიანის უფლებაზე“, ე. ი. რაკი ადამიანი დაიბადა—ბატონათ დაიბადაო, ესეც პირველივით უფლებას აძლევს არა ნიჭს (capacité),

არამედ დაბადებას». აქიდან, არც არისტოკრატია, არც დემოკრატია — ამბობს გიზო და უპირატესობას აძლევს „ნიჭიერთ“, ე. ი. იმათ, ვისაც თავის საქმიანობით და ნიჭით თავი დაუწევიათ დაბეჩავებულ მდგომარეობისათვის და შეუქმნიათ ის საშუალო კლასად, რომელიც წარმოდგენს ერის ძლიერებას“. ასეთი პირების დანარჩენებისაგან გამოიჩევა და მათთვის წარმომადგენელთა არჩევის უფლების მიცემა შესაძლებლათ ხდის ქვემარტი წარმომადგენლობითი მთავრობის შემოღებას. ეს არის მთავრობა არა უბრალო რიცხვის უმრავლესობისა, არამედ ნიჭიერთა უმრავლესობისა“, ხსნის ის, ერთი სიტყვით, კაპიტალით შეძლებული კაცი, საზოგადოათ, ნიჭიერიც უნდა იყოს, თვარა ღარიბულ მდგომარეობისაგან ვერ გამოვიდოდა და რადგანაც მღიღარე მტე პირდაპირ გადასახადს იხდის, ამიტომ საკმარისია საარჩევნო უფლება შეძლებულთ მიეცეს, რომ ნიჭიერთა გამოკრებაც სწორედ მოხდეს. მაშასადამე, კონსტიტუცია დიდი საარჩევნო ცენზით გვიხსნის როგორც თავად-აზნაურობის, ისე ხალხის ბატონობისაგან. აი ეს გამოცხადდა ლიბერალთა დოკტრინად (მოძღვრებად) და მისი მიმდევარნი დოქტრინერებათ. ასეთი კონსტიტუციური მოთხოვნები წარუდგინეს ახალ მეფეს ლუი XVIII-ს გიზომ, ვუშემ და სხვებმა ბურჟუაზიის სახელით. რა უნდა ექნა მეფეს? პირველ ყოვლისა მას ეჭივრებოდა დიდძალი ფული, როგორც ხაზინის ვალების და წაგებული ომების მილიარდზე მეტი კონტრიბუციის გასასტუმრებლათ, ისე თავისი მთავრობის შესანახად და ტახტის გასამაგრებლად. ხოლო ფული კი ბურჟუაზიას აქვს. მან გადაწყვიტა ბანკირთა ქისით სარგებლობა და სამაგიეროთ სახელმწიფოს მართველობის მათთვის გაზიარება. ბევრი მოლაპარაკების შემდეგ ბურჟუაზიამ და სასახლემ შეიმუშავეს პირობის ქალაქი, დაარქვეს ხარტია და ბატონობა შემდეგ ნაირად გაიყვეს: ლუი მე-18-ე არის მეფე „მოწყალებითა ღეთასათა“; მას ხელთ უპყრია აღმასრულებელი ძალა და ნიშნავს მინისტრებს; კანონმდებელია ორი პალატა: ზედა პალატის წევრთ ნიშნავს თავით მეფე სურვილისამებრ და მემკვიდრეობითაც; მათ ეწოდებათ პერები და ეძლევათ პენსია და ჯილდო. ქვედა პალატას ირჩევენ პირდაპირ გადასახადის გადამხდელნი, არა ნაკლებ 300 ფრ. წელიწადში; არჩევა შეიძლება არა ნაკლებ 1000 ფრანკის გადახედელისა წელიწადში; დებუტატთ არავითარი ჯილდო არ ეძლევათ. თავისუფლება პრესის (გაზეთის) გამოცემისათვის საჭიროა 48 ათასი ფრ. გირაოს წარდგენა), კრების, სენიდიის, აკრძალვა გაფიცვის და სხ. აღდგენა ძველი თავად-აზნაურობის და ახლის ცნობა, ემიგრანტთა მამულეის ჩამორთმევა და გაყიდვის კანონიერათ აღიარება

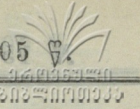
ამნაირათ აღსდგა ბურბონთა გვარის მეფობა, რასაც დაერქვა **რესტავრაცია** (აღდგენა), ხოლო მის მომხრეთ კანონიერნი — **ლეგიტიმისტები**.

როგორც ხედავთ, ტახტი და პერთა პალატა ჩაბარდა მეფეს და მის აზნაურობას, ქვედა პალატა და პრესა შეძლებულ ბურჟუაზიას. მთავრობა ერთ და იმავე დროს თავად-აზნაურულიც არის და ბურჟუაზიულიც. ამით თავად-აზნაურობამ ვერც ძველი წესი აღადგინა და ვერც ახალში გაბატონდა; ბურჟუაზიამ ვერც „ნიჭიერნი“ გააუფროსა და ვერც არისტოკრატია მოიცილა. ეს არის ორი ბატონის ბატონათ გამოცხადება და ესეც ისე, რომ არც ერთს არ ძალუძს ცალცალკე ბატონობა. ტახტი ვერ გამოცემს ვერავითარ კანონს დებუტატების დაუკითხავათ, დებუტატები ვერ გამოცემენ ვერავითარ კანონს ტახტის და მის პერების ნება დაურთვე-

ლათ. მარა რადგანაც ამ ორი ერთმანერთზე მიკრულ ბატონის შინაგანი ბუნება სრულიად სხვა და სხვა ნაირია, აშკარაა პირველ შემთხვევისთანავე ცალ-ცალკე გაიწვიან და ერთმანერთს შეეჯახებიან. აქ ვითომ ძველი და ახალი წესის კომპრომისი, მოთანხმება, მოთანხმება, რასაკირველია, ქალაქდზე, ნამდვილათ კი ეს მათი ბრძოლის დაკანონებაა.

და აი, როგორც კი ტახტმა ბანკირების წყალობით ვალები გადაიხადა, ნდობა მოიპოვა, უცხოეთის თვალში ამაღლდა, მთავრობა გაიმაგრა, თავად-აზნაურობა გაღონიერდა, მაშინვე თავი წამოყო და მოინდომა მარტოთ ბატონობა. ემიგრანტებმა მოითხოვეს მამულების უკან დაბრუნება, ბერებმა ძველი პრავილეგების აღდგენა, საინინსტროსაგან გაყარეს ლიბერალები (ეიხლოდს) და მათ ალაგას ჩააყენეს რეაქციონერები. 1820 წ. სენიდიის თავისუფლება მოსხეს. პრესა შეავიწროვეს, საარჩევნო ცენზი ასწიეს, ამრჩეველთა სია თვითნებურათ შეადგინეს, არჩევნები ქრთამი და პოლიციის ძალდატანებით აწარმოვეს — აშკარაა ძალმომრეობა გამეფდა ხარტის ერთმა ხელის მომწერმა დაარღვია პირობა და მეორეზე იერიშით მივიდა. ასე რომ 1824 წ. არჩეულ პალატაში მხოლოთ 18 ლიბერალი გავიდა, დანარჩენნი 412 — რეაქციონერები. ამათ ბურჟუაზიაზე ჯავრი იყარეს იმათ, რომ სხდომების გახსნის თანავე სახელმწიფოს ვალების სარგებელი ნ პროცენტიდგან 4-მდის ჩამოიყვანეს. ბურჟუაზია აღელდა და თან აიყოლია მთელი საფრანგეთი. ის გამოვიდა მთელი ხალხის ინტერესების დამცველათ და მოიწოდა ყველა ახალ ტირანიასთან საბრძოლველათ. გლეხობა და წვრალი ბურჟუაზია შეშინდა, ვაი თუ უკან მოგვთხოვონ ემიგრანტთა მამულეობი და მიემხრო ლიბერალებს. დებუტატთა პალატაში შედგა ოპოზიცია გიზოს, ბანკირი **ლაფიტას**, მრწველ პერიეს, ადვოკატი ოდილიონ ბარის და ჟურნალისტი ტიერის მეთაურობით. ამავე დროს პერთა პალატაში ოპოზიცია შეაყენა მეფის ახლო ნათესავმა ორლენანის ჰერცოგმა **ლუი ფილიპემ**. ყველა სასახლეშია ერთი ოპოზიციონერა ოჯახი. სწორეთ ასეთი იყო ლუი ფილიპე შთამომავლობით. ის იყო შვილის-შვილი ლუი მე-14 ძმის, შვილი პრინც ფილიპესი, რომელიც მიეზნრო დიდ რევოლიუციას, უარ ყო ყველა ტრტულები, მიიღო სახელწოდება „ფილიპე თანასწორას“, წვერი კონვენტის და მეფის სიკვდალის მომსჯელი. — ასეთი კაცის შვილი ნანატრი შეფი იყო ბურჟუაზიისათვის. თვითონ ლუი, ეს ძველი იაკობინელი, «პარიზის მოქალაქის» სახელის მატარებელი არა მარტო ჩამომავლობით, არამედ კერძო ცხოვრებით და ნათესაობით ეკავშირებოდა ბურჟუაზიას (მოყვარე იყო ლაფიტას). მისი მეცადინეობით პერთა პალატამ უარჰყო დებუტატთა პალატის მიერ მიღებული პროექტი პროცენტების დაწვეის შესახებ და მით დიდი სამსახური გაუწია ბანკირებს.

ამ ნაირათ ლაფიტი ქვედა პალატაში, ლუი ფილიპე ზედა პალატაში — აი ოპოზიციის წინამძღვარნი. 1825 წ. მეფე გადაიცვალა და გამეფდა მისი ძმა კარლ მე-10. ამან რეაქციონერობაში გაბატონდა თავის ძმას, აზნაურთა რეაქცია აღარ იხმარა და მთელი მთავრობა ბერებს გადასცა, რითაც დიდათ გააჯავრა საერო პირები. მან პალატება გადაწყვეტია ერთი მილიარდი ფული ემიგრანტთა თვის დასარიგებლათ „ჯილდოთ“. ხაზინის ამ აშკარა გაძარცვამ ფეხზე დააყენა მთელი საფრანგეთი. საიღუმლო საზოგადოებები შეუდგენ ტახტის წინააღმდეგ აგიტაციას (კარბონერები და სხვ.). შეთქმულობა

გახშირდა. პრესა, რომელიც ბურჟუაზიის ხელში იყო, საერო მილიცია, *) რომელიც უმთავრესათ ბურჟუაზიისაგან შესდგებოდა, მიემხრო ოპოზიციას. მთავრობამ დაშალა მილიცია, დევნა დაუწყო პრესას. ტიერმა თავის გაზეთ „ნასიონალში“ ლუი ფილიპპე წამოაყენა ტახტის კანდიდატად, რისთვისაც სამართალში მისცეს. ბრძოლა გამწვავდა, და აი, როგორც ასეთ დროს ხდება ხოლმე, ბერების გაბატონებით უკმაყოფილო რევოლუციონერები მოშორდნენ თავის პარტიას და მოინდომეს რევოლუციის დროზე შეჩერებით რევოლუციის თავიდან აცილება. ისინი მიემხრნენ ოპოზიციას, 1830 წ. არჩევნებში რევოლუცია დამარცხდა. 2 მარტს 221 დეპუტატმა წინააღმდეგ 187-სა რევოლუცია დაგმო და მეფეს აღრესით უსაყვედურა «ექვენი მთავრობა კონსტიტუციის წინააღმდეგია». პასუხათ მთავრობამ პალატა დაბადა, მარა ახალ არჩევნებში გაიმარჯვა ოპოზიციამ. აირჩიეს ისევ ის 221 პროტესტანტი და კიდევ ახალიც მიუმატეს. რაკი კანონიერი ზომებით მთავრობა დამარცხდა, მან მიმართა უკანონო ზომებს. 26 ივლისს მეფემ «უქაზით» გააუქმა მთელი ხარტია, მოსპო კონსტიტუცია და თავის ქეიფისამებრ შეუდგა მართვას. მრავალი გაზეთები დაიხურა. უსაქმით დარჩენილ ასოთ ამწყობებმა დემონსტრაციები მოახდინეს და აჯანყების დროშა ააფრიალეს. ჟურნალისტთა პროტესტის გამოცხადებისათვის 11 გაზეთის რედაქციის დასახურავათ გაექანა პოლიცია, რომელიც თანამშრომლებმა სროლით მიიღო. რედაქციების კარებთან ბრძოლა გაჩაღდა. საიდუმლო სწავლებლები ღოვრდნენ მოძრაობაში და თან აიყოლიეს მუშები. 28-ს დილას პარიჟს გამოეღვიძა ბარიკადებში, რომელთა მეთაფენი იყვენ სტუდენტები, ხელოსნები, მუშები, ნაპოლეონის ჯარის კაცები და სხვა. და აი როცა ქუჩაზე სისხლი იღვროდა, ბურჟუაზიული ოპოზიცია გიზო-ლაფიტის მეთაურობით ლაფიტისას თათბირობდნენ, რა ვქნათო! პროლეტარიატი სრულდებით არ ფიქრობდა იმაზე. თუ მთავრობის დაცემას რა წყობილება უნდა მოყოლოდა. ამაზე ზრუნვა მან ერთიანათ ლიბერალებს მიანდო, თვითონ კი დაკმაყოფილდა «შავი მუშაობით», პოლიციასთან შეტაკებით, ჯარების დანარცხებით და საბჭოს აღებით. ხოლო როცა მეორე დღეს მთავრობას მოშორდა ორი პოლიკი და აჯანყებულთ მოემხრო, ტოლერის სასახლე აიღეს და გამარჯვებულნი ლაფიტისას დაბრუნდნენ თავისი სურვილის გამოსაცხადებლათ, მარა აქ ლიბერალებს უკვე შედგენილი ქონდათ კონსტიტუციის გეგმა და მოხერხებულათ შეუდგნენ მის ასრულებას. ხალხს ნება მისცეს ქუჩაზე ბრძოლის, რევოლუციის მოხდენის, მაგრამ როცა მან ლაფიტის და მეფის მოციქულის მოლაპარაკებაში ჩაერია და ერთხმათ იგრილა, არ გვიანდა ბურჟუაზიაო, ამას ნება კი აღარ დართეს და შეეცადნენ ამ ახალი მეტოქის პირვანდელ მდგომარეობაში ჩაბრუნებას. შეშინებულმა ოპოზიციამ

*) მოგვანებთ მკითხველს, რომ საერო მილიცია ანუ ხალხის შეიარაღება შექნა 1789 წ. მიზანთ წინადადებით, საერო კრებამ წინააღმდეგ მეფის ჯარისა და რევოლუციის მისგან დასაცავათ. 1790 წ. კანონით შეედროდა მხოლოდ სავარეო მტერს უნდა ებრძოლოს, საერო მილიციამ კი თავისუფლების საშინაო მტერთ (რევოლუციონერთ). მილიციის ბაირალათ გამოცხადება: თავისუფლება, წესიერება!

შეადგინა „მუნიციპალური კომისია“ საზოგადო წერილების დასაცვლიათ და „საკუთრების უზრუნველ საყოფათ“. ის დაეპატრონა პოლიციას, პარიჟის მთელ მართველობას და მიიწოდა შეიარაღებული მუშები; ყოჩაღ მუშებო, დაბრუნდით თქვენ-თქვენ სამუშაოზეო“. ამავ დროს მათ დასაწყნარებლათ გაიმართა ივლისის მსხვერპლთა სასარგებლოთ ხელის მოწერა.

დაეპატრონა რა ასე ქუჩას, ბურჟუაზია შეუდგა სახელმწიფოს დაპატრონებასაც. პიი აზრით, რევოლუციის მიხეჯი იყო მასთან შეკრული პირობის მეფის მიერ დარღვევა, ხალხი გამოექომავა მას და პირობის შემშლელი განაძევა, რაიცა ნიშნავს ბურჟუაზიის თავის უფლებებში აღდგენას. ეს აღდგენა უნდა მოხდეს თანახმათ მიი პროგრამისა, რომლის მუხლი ამბობს: არც არისტოკრატია, არც დემოკრატია, მხოლოდ ბურჟუაზიული მონარქიაო. საჭირო იყო მეფეთ ისეთი კაცის გამოყვანა, რომელსაც შთამომავლობით ამის უფლება ქონდა და იმავ დროს მის მანტიის რფარველობა—კაპიტალისტებს ხალხის ყვლევა თავისუფლათ შესძლებოდათ, ერთი სიტყვით, საჭირო იყო ბურჟუა-მეფე, ბურჟუა თავის შენეღულობით, ცხოვრებით, კავშირით, მეფე სისხლით და ნათესაობით. ასეთი იყო მხოლოდ ერთათ ერთი—პერთა ოპოზიციის ლიდერი, პრინც ლუი ფილიპპე, და აი, გიზომ, ტიერმა, ლაფიტიმ და სხ. ჩუმათ დაითანხმეს ის მეფობაზე, გამოსცეს შესაფერი პროკლამაცია და სანამ ბურბონთა მოძულე ხალხი გონს მოვიდოდა, ეს უმცროსი ბურბონი დიდის ცერემონიით შემოიყვანეს პარიჟში და საბჭოში ქვეყანის მეთაურობა ჩააბარეს. ამასთანავე საჩქაროთ მოიწვიეს კარლის მიერ დაშლილი პალატა, სადაც რევოლუციონერები შიშით არ გამოცხადდნენ, ე. ი. მოიწვიეს თავისი მომხრე 241 დეპუტატი. მათ სხდომას უწოდეს პალატა და ერთხმათ ლუი ფილიპეს გვირგვინი მიუძღვნეს, ამით მათ აღადგინეს ხარტია და ასე ნაჩქარევათ, ერთ ღამეს ქვეყანას კონსტიტუცია მიანიქეს. შეძლებულმა ბურჟუაზიამ გაიმარჯვა, როგორც რევოლუციასზე, ისე რევოლიუციასზე. მან შეასრულა გიზოს პოლიტიკური პროგრამა.

აქედან ცხადია, რომ ივლისის რევოლიუცია (სადაც 5300 რევოლიუციონერი მოკლეს თუ დაჭრეს) იყო საქმე შეუღნებელ უმრავლესობის შეგნებულ უმცირესობის მეთაურობით, რითაც შესაძლებელი შეიქნა ხალხისვე დახმარებით ხალხზევე გაბატონება. პროლეტარიატი ამბობქრდა მხოლოდ მაშინ, როცა სახელოსნოებში სამუშაოზე უარი უთხრეს და კრიზისის გამო ულუკმა პერთ ქუჩაზე გამოისროლეს. მისმა ახმაურებამ—სამართალი, სამუშაო—შეაშინა ბურჟუაზია და პალატამ გიზოს წინადადებით სამი მილიონი ფული გადადვა უსაქმოათთვის საქმის გასაჩენათ. ეს წინადადება გიზომ ასე დაასაბუთა: „შრომა კაცის ლაგამიაო“! მუშებმა სიამოვნებით აიღვეს ეს ლაგამი და პოლიტიკური ასპარეზიდან გავიდნენ.

აბ.
(შედეგი იქნება).
რედ. გამომც. ი. ზ. რასტკინაშვილი.